

Vuoden 1918 armahdukset

Aikalaisdokumenttien ja kirjallisuuden valossa

Anna Aili Ester Svinhufvud
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Poliittinen historia
Kandidaatintutkielma
2020

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta	Laitos – Institution – Department	
Tekijä – Författare – Author Anna Aili Ester Svinhufvud		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Vuoden 1918 armahdukset. Aikalaisdokumenttien ja kirjallisuuden valossa		
Oppiaine – Läroämne – Subject Poliittinen historia, yhteiskunnallisen muutoksen kandiohjelma		
Työn laji – Arbetets art – Level Kandidaatintutkielma	Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 31
Tiivistelmä – Referat – Abstract		
<p>Kandidaatintutkielma käsittelee Suomen sisällissodan jälkeen lokakuussa ja joulukuussa 1918 annettuja kahta korkeimman vallan haltijan päätöstä valtiorikosoikeuksissa tuomittujen armahtamisesta. Sisällissodan jälkeen perustetuissa valtiorikosoikeuksissa tuomittiin yli 68 000 punaista eri mittaisiin vapausrangaistuksiin. Valtiollisista rikoksista tuomittujen punaisten armahtamisesta tuli Suomessa keskeinen sisäpoliittinen kysymys vuosiksi eteenpäin. Armahduspäätökset liittyivät sekä punavankiongelman välittömään helpottamiseen että pyrkimykseen rakentaa kansallista eheyttä. Tutkielman tavoitteena on jäljittää lokakuun ja joulukuun armahduspäätöksiin johtanut prosessi sekä tarkastella niiden ympärillä käytyä keskustelua.</p> <p>Tutkimusprosessin runkona käytetään process tracing -menetelmää, joka soveltuu mielekkäästi jäljittämistyöhön pohjautuvaan tutkimusotteeseen. Menetelmän avulla pyritään sekä jäljittämään että selittämään lopputulemaan johtaneita kausaaliketjuja. Jäljitystyön ohella on keskeistä sijoittaa tutkimus omaa aikaansa ja juridista otetta palvelemaan historialliseen viitekehykseen. Historiallisen viitekehyksen ymmärtämiseksi ja jäljittämistyön tueksi tutkielmassa käytetään runsaasti olemassa olevaa tutkimuskirjallisuutta. Primääriaineiston osalta tutkielmassa analysoidaan Suomen senaatin oikeustoimituskunnan armahduspäätöksistä tehtyjä asiakirjoja.</p> <p>Tutkimustulokset osittavat, etteivät lokakuussa ja joulukuussa annetut armahduspäätökset olleet uusia kannanottoja vankikysymykseen vaan keskustelua käytiin keväästä lähtien. Vankileirien huonot olot pakottivat päättäjiä tekemään toimia vankien olojen helpottamiseksi. Ehdollisen vapausrangaistuksen kautta pystyttiin laskemaan vapauten liki puolet valtiorikosoikeuden tuomion saaneista. Vuoden 1918 armahduspäätösten nojalla ehdolliseen vapauten pääsi noin 17 000 vankia, ja noin 6000:n ehdotonta tuomiota lyhennettiin. Annetut armahduspäätökset ovat tiiviisti osa omaa historiallista kontekstiaan ja niiden taustalla olevat kausaalisuhteet lähtevät liikkeelle sodan aikaisesta oikeudenkäytöstä. Sodan aikainen oikeudenkäyttö muodosti ne suuntaviivat, joilla vankeja tultiin myöhemmin rankaisemaan. Ankara rankaisupolitiikka puolestaan loi mittavan vankileiriongelman, jota purettiin armahduspäätösten kautta.</p> <p>Tutkielma tarjoaa laajaksi muodostuneeseen sisällissotatutkimukseen uuden näkökulman, jonka kautta perehdytään keskeiseen sisällissodan jälkiselvittelyyn ulottuvuuteen. Samoin kuin valtiorikosoikeuksien kautta annetut tuomiot myös vuoden 1918 armahduspäätökset olivat osa voittajien harjoittamaa vallankäyttöä. Voittajat yksin määrittelivät, ketkä päästetään vapauten ja mitkä nämä ehdot ovat. Sisällissodan jälkiselvittelyiden kannalta armahduspäätökset olivat valkoisten puolelta pikemminkin anteeksiantamisen kuin anteeksipyyttämisen ele.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Armahdus, sisällissota, 1918, Suomi, valtiorikosoikeudet, process tracing		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄT.....	2
1.2	TUTKIMUSKYSYMYKSET JA TUTKIMUKSEN RAKENNE.....	4
2	PUNAVANKIEN JURIDISESTI ONGELMALLINEN ASEMA.....	4
2.1	SENAATIN JA ARMEIJAN JOHDON VÄLINEN KÖYDENVETO LAIN KIRJAIMESTA	4
2.2	PUNAIISIIN KOHDISTUNEET RANKAISUTOIMET: VANKILEIRIT, KENTTÄ- JA VALTIORIKOSOIKEUDET	8
3	VANKILEIRIEN JA KANSAINVÄLISEN TILANTEEN MUUTOS	14
3.1	VANKIKYSYMYKSEN PUINTI JULKISESSA KESKUSTELUSSA	14
3.2	ULKOPOLIITTISTEN MUUTOSTEN HEIJASTUMINEN SISÄPOLITIikkaAN.....	17
4	SISÄLLISSODAN JÄLKEINEN ARMAHDUSPOLITIikka	18
4.1	LOKAKUUN ARMAHDUS	19
4.2	JOULUKUUN ARMAHDUS	23
4.3	MYÖHEMMÄT ARMAHDUKSET	28
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	29

LÄHTEET

1 JOHDANTO

Suomen sisällissodan päättymisen aikaan keväällä 1918 vankileireillä oli parhaillaan yli 80 000 vangittua punaista. Myöhemmin kesällä perustettu, valtiorikosoikeuksien nimeä kantanut erikoistuomioistuin langetti hävinneelle osapuolelle vajaat 68 000 vankeusrangaistusta. Syksyn aikana liki puolet tuomituista pääsi lakimuutoksen kautta ehdolliseen vapauteen. Lokakuussa annettiin ensimmäinen armahduspäätös, jonka myötä vapautuivat enintään neljän vuoden tuomion saaneet. Joulukuussa annetun toisen päätöksen myötä armahdettiin enintään kuuden vuoden tuomion saaneet. Päätösten nojalla ehdolliseen vapauteen pääsi noin 17 000 valtiorikosoikeudessa tuomittua ja 6 000:n tuomiota alennettiin. Jäljelle jääneisiin reiluun 6 000:een vankiin kohdistettiin 1920-luvun aikana vielä kuusi armahduspäätöstä, ja viimeiset 48 punavankia armahdettiin vuonna 1927.

Tämä tutkielma keskittyy tarkastelemaan edellä mainittuja lokakuussa ja joulukuussa 1918 annettuja korkeimman vallan haltijan armahduspäätöksiä. Sisällissotaan kytkeytyneet rangaistustoimet ja sitä seurannut vankileiriongelma oli yksi itsenäisyyden alkuvuosien keskeisimmistä sisäpoliittista kysymyksistä¹. Armahdusten merkittävydestä huolimatta päätökset ovat saaneet varsin vähän huomiota laajassa sisällissotaa käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa. Aiemmassa tutkimuksessa armahduspäätökset on esitetty marginaalisena ilmiönä ja esiin on tuotu lähinnä vapautettujen vankien määriä. Tutkimuksessa ei ole pureuduttu päätösten taustalla vaikuttaneisiin tekijöihin tai jäljitetty armahdusprosessin kehitystä. Tutkimuskirjallisuudessa suppeasti esitetyt taustasyöt eivät perustu primaarilähteisiin, kuten aikalaisasiakirjoihin tai dokumentteihin, vaan ne liitetään yleiseen analyysiin koskien syksyn 1918 sisä- ja ulkopoliittikkaa. Tämän tutkielman tarkoituksena onkin jäljittää armahduspäätösprosessien etenemistä. Osana prosessien jäljittämistä on keskeistä selvittää, kuinka päätökset armahduksista muodostuivat, miten päätökset etenivät ja ketkä veivät niitä aktiivisesti eteenpäin. Tarkastelemalla ajallista kontekstia kokonaisuutena tutkimus ei pyri puhtaasti selostamaan menneisyyden tapahtumia vaan se pyrkii myös ymmärtämään niitä. Tutkielman avulla voidaan yhä tarkemmin rekonstruoida sisällissodan jälkiselvittelyitä ja ymmärtää sen taustalla olevaa historiallista kontekstia. Pohjimmiltaan tutkielma tarjoaakin uuden seikkaperäisen näkökulman jo hyvin laajaksi muodostuneeseen sisällissotatutkimukseen.

¹ Kekkonen, Jukka (1991) *Laillisuuden Haaksirikko. Rikosoikeudenkäyttö Suomessa vuonna 1918*. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki, 101.

1.1 TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄT

Tutkielman primääriaineisto koostuu lokakuun ja joulukuun armahduksia koskevista asiakirjoista sekä vuoden 1918 Suomen asetuskokoelmaan painetuista lopullisista säädöksistä. Lokakuun armahdusta koskevassa oikeustoimituskunnan kansiossa on 31 asiakirjaa, jotka muodostuvat armahdusjuulistusta varten tehdyistä vedoksista, korkeimman oikeuden kanssa käydystä kirjeenvaihdosta sekä muutamista asetuskokoelmaan painetuista laeista. Joulukuun armahduspäätöstä käsittelevä oikeusministeriön² kansio sisältää puolestaan 56 asiakirjaa, jotka ovat sisällöltään vastaavia lokakuun asiakirjojen kanssa.

Suhteellisen niukan primääriaineiston vuoksi olen hyödyntänyt paljon jo olemassa olevaa tutkimuskirjallisuutta. Kirjallisuuden avulla olen hahmotellut 1900-luvun alussa vallinnutta oikeudellista ilmapiiriä sekä pyrkinyt jäljittämään itse armahduspäätösten taustalla olleita prosesseja. Tutkimuskirjallisuuden läpikäynti on auttanut ymmärtämään ajalle ominaista historiallista viitekehystä. Historiantutkimuksessa viitekehysten ymmärtäminen on avainasemassa, sillä menneisyydelle on pyrittävä tekemään oikeutta. Tämä taas onnistuu ainoastaan tutkimalla menneisyyden ilmiöitä oman aikansa kontekstissa ymmärtäen aikakauden ja siinä eläneiden ihmisten ajattelumaailmaa.³

Sekundääriaineistosta tutkielman kannalta olennaisempia ovat Marko Tikan, Jaakko Paavolaisen sekä Jukka Kekkosen teokset. Tikan teokset keskittyvät sisällissodan ja sitä seuranneeseen väkivaltaan ja oikeudenkäyttöön. Eritoten Tikan väitöskirjan uusintapainos *Kenttöoikeudet. Välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918* (2018) tarjoaa seikkaperäisen selvityksen kenttöoikeuksien syntymisestä sekä seurauksista. Tikan teokset tarjoavat tutkimukselle merkittävän viitekehysten punaisten rankaisemistoimien moninaiisiin vaiheisiin. Paavolaisen sisällissotaa käsittelevästä trilogiasta olen hyödyntänyt viimeistä *Vankileirit Suomessa 1918* (1971). Paavolainen käsittelee teoksissaan perinpohjaisesti sotaa seuranneiden vankileirien koko olemassaolo ajan. Vankileirien kautta tutkimuksen keskiöön nousevat punavangit, jotka olivat niin lokakuun kuin joulukuun armahduspäätösten kohteina. Kekkosen oikeushistoriaan nojautuvan teoksen *Kun aseet puhuvat. Poliittinen väkivalta Espanjan ja Suomen sisällissodissa* (2016) keskiössä ovat sisällissotaan liittynyt rikosoikeudenkäyttö ja oikeudelliset kysymykset. Oikeushistoriallinen tutkimus perehtyy menneisyydessä vallinneeseen oikeusjärjestykseen ja oikeudenkäyttöön rinnastamalla aikalaisten toiminnan aikansa oikeusjärjes-

² 27. marraskuuta 1918 toimituskuntien nimet muutettiin ministeriöiksi.

³ Vuolanto, Ville (2007) ”Tutkimusprosessi, metodit ja historiantutkimuksen ominaislaatu”. *Historiallinen aikakauskirja* 105 (2007):3, s. 304–316.

tykseen. Tutkielman kannalta teos on avainasemassa, kun hahmotetaan sisällissodan aikaisia toimia ja niiden suhdetta vallinneeseen oikeusjärjestykseen ja -käsitteeseen.

Tutkielman kohdalla prosessin lopputulos – lokakuussa ja joulukuussa annetut armahduspäätökset – on valmiiksi tiedossa mutta taustalla olevat syyt ja toimijat ovat selvityksen kohteena. Tutkimusprosessin eli tutkijan kulkeman tien kannalta process tracing -menetelmä tarjoaa apuvälineitä tähän käännteeseen järjestykseen. Menetelmän mukaisesti analyysi muodostetaan tunnistamalla lopputulokseen vaikuttaneita kausaalisuhteita eli jäljittämällä se tapahtumaketju, jonka päätepisteenä on tiedossa oleva lopputulos.⁴ Armahduspäätöksiin johtaneiden prosessien kohdalla keskeisiä tapahtumaketjuun vaikuttaneita tekijöitä ovat muun muassa sisällissodan aikainen epäselvä suhtautuminen punavankeihin, vankileirit ja niihin kohdistuva ulkomainen kritiikki sekä Saksan kokeman tappion suorat vaikutukset Suomen sisä- ja ulkopoliittikkaan. Kausaalisuhteiden tunnistaminen ja jäljittäminen on vaatinut salapoliisityötä kirjediaarien läpikäymisessä kuin myös tutkimuskirjallisuudesta kumpuavien lähteiden metsästyksessä.

Materiaalien analyysivälineinä toimivat lähdekritiikki ja lähteiden kontekstualisointi edellä mainitun historiallisen viitekehyksen kautta. Kun tarkastellaan primäärlähteinä toimivia asiakirjoja tai armahduskysymyksistä käytyä julkista keskustelua, olennaista on ottaa huomioon keskustelun konteksti sekä puhujan tausta. Sisäisen lähdekritiikin mukaisesti edessä olevalta lähteeltä tulee kysyä, min-kälaista päämäärää se palvelee ja mitä sillä on tavoiteltu. Lähdekritiikkiä ei tule myöskään unohtaa sekundääriaineiston kohdalla. Tutkimuskirjallisuutta arvioitaessa tulee tarkastella, millaisesta kurkistusaukosta kyseinen henkilö kirjoittaa tai millaisia tutkimuskysymyksiä siinä esitetään. Se ajallinen konteksti, josta menneisyyttä katsomme, vaikuttaa ratkaisevasti siihen, kuinka menneisyys meille näyttäytyy. Sisällissodan kontekstissa nämä kulloisestakin ajasta riippuvaiset kurkistusaukot ovat myötävaikuttaneet erilaisten tutkimustraditioiden syntyyn. 1920-luvulta lähtien vallalla oli vapausso-tatulkinta, 1960-luvulta valtavirtaan nousi kansalaissotatulkinta ja 1990-luvun myötä sotaa on tulkittu valtataisteluna ja sisällissotana.

⁴ Mahoney, James (2015) Process Tracing and Historical Explanation, *Security Studies*, 24:2, s. 200-218, DOI: 10.1080/09636412.2015.1036610. 200–215.

1.2 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA TUTKIMUKSEN RAKENNE

Tutkielma keskittyy tarkastelemaan vuonna 1918 annettuja armahduspäätöksiä sekä niihin liittyvää aikalaiskeskustelua. Tutkimuksen pääkysymys koskee armahduksiin johtaneiden tapahtumaketjujen jäljittämistä. Tutkimuksessa tarkastellut alakysymykset pyrkivät tarkentamaan esitettyä pääkysymystä: kenen toimesta armahduspäätökset annettiin, miten ajatuksia armahduspäätöksistä kehitettiin, millaisia syitä armahdusten taustalla oli sekä miten armahdukset käytännössä toteutettiin. Liittämällä tutkielma laajempaan ilmiökokonaisuuteen on syytä myös pohtia, missä mielessä annetut päätökset olivat osa anteeksiantamisen politiikkaa ja menneisyydenhallintaa.

Etsiessään vastauksia edellä esitettyihin kysymyksiin tutkielma pyrkii etenemään kronologisessa järjestyksessä. Kronologiasta johtuen tutkimus vuorottelee kaiken aikaa politiikan ja tapahtumien eri ulottuvuuksilla – senaatin ja armeijan johdon välillä, sisäpolitiikasta ulkopoliitiikkaan ja valtiorikosoikeuksista vankileireihin. Johdannon jälkeen tutkimuksen toinen kappale toimii osaltaan taustoittavana kappaleena, sillä se tuo esiin sisällissodan aikaista lainkäyttöä ja sen ongelmallisuutta. Lainkäyttö ei ollut missään nimessä yksioikoista ja tällä oli merkittäviä seurauksia suhteessa punavankien rankaisemiseen ja näin ollen myös armahduspäätöksiin. Kolmannessa kappaleessa tuodaan esiin syksyllä 1918 käytyä julkista keskustelua ja eri foorumeilla esitettyjä ratkaisukeinoja vankikysymykseen. Kappaleessa pohditaan myös, millaisia selityksiä tutkimuskirjallisuudessa on esitetty armahduspäätösten puolesta. Neljännessä kappaleessa esitellään tutkimuksen primääriaineistoon perustuva analyysi. Kappaleessa käyn lävitse oikeustoimituskunnan ja oikeusministeriön asiakirjat ja analysoin niiden kautta armahduspäätösten sisältöä. Viides kappale käsittelee katsauksenomaisesti myöhempiä armahduksia ja kuudes kappale esittelee tutkimuksen johtopäätökset.

2 PUNAVANKIEN JURIDISESTI ONGELMALLINEN ASEMA

2.1 SENAATIN JA ARMEIJAN JOHDON VÄLINEN KÖYDENVETO LAIN KIRJAIMESTA

Tammikuussa 1918 alkaneen sodan taustalla vallitsi monenkirjavat syyt, mutta yksi keskeisimmistä niistä koski valtaa. Sotaa käytiin siitä, kuka tulee hallitsemaan vasta itsenäistynyttä Suomea. Hallituksen joukkoja ja poliittista oikeistoa edustanut valkoinen armeija näki sotatoimet edellä mainittuun itsenäisyyteen kytkeytyneenä vapausotana, jonka tarkoituksena oli turvata lopullisesti Suomen itsenäisyys. Itsenäisyys turvattaisiin vapauttamalla maa vieraan vallan joukoista eli venäläisistä sotilaisista. Poliittista vasemmistoa edustanut punainen puoli julisti alkaneet sotatoimet luokkataistoon

pohjautuneeksi vallankumoukseksi – puolustustoimiksi senaatin tammikuisiin toimiin nähden. Tammikuun alkupuolella oikeistosenaatti sai eduskunnassa lävitse esityksensä lujan järjestysvallan luomisesta, ja 25. päivä se julisti suojeluskunnat hallituksen viralliseksi järjestyksenpitoelimeksi⁵. Suojeluskuntien ja punakaartien yhteenotot alkoivat toisistaan riippumatta lähes samanaikaisesti 27.–28. tammikuuta kolmella suunnalla Pohjanmaalla, Viipurissa ja Helsingissä.⁶ Rinnakkain alkaneet yhteenotot oli mahdollista perustella reaktiona vastapuolen toimiin.

Sodan päättymistä valkoisten voittoon vauhditti saksalaisen pääjoukon, Itämeren divisioonan, interventio hallituksen joukkojen hyväksi huhtikuun alussa. Ennen toukokuun puoliväliä punaisten viimeinenkin tukikohta antautui ja valkoisten voitto huipentui 16. päivä toukokuuta 1918 pidettyyn voitonparaatiin.⁷ Vaikka valkoinen armeija marssi ylipäällikön johdolla Helsinkiin, eivät sodan kategoriaan kuuluvat toimet loppuneet siihen – ne vain muuttivat muotoaan. Virallisten sotatoimien päättymisen jälkeen tapahtui huomattavia sotaan kytkeytyviä toimia, jotka eivät kuitenkaan ajallisesti mahdu yleiseen sisällissotaa määrittelevään ajanjaksoon. Myöhemmin tutkielmassa tarkemmin eriteltävät kenttäoikeudet, valtiorikosoikeudet ja tuomittujen armahtaminen ovat esimerkkejä näistä saumattomasti sotaan liittyneistä toimista. Tikan mukaan sisällissotaa ympäröineen levottoman ajan päättymisen voitaisiin sijoittaa vuoden 1919 kesäkuun alkuun tai sitä edeltäneeseen vuodenvaihteseen, jolloin annettiin ensimmäiset armahdukset kapinasta tuomituille⁸.

Sisällissodan syttyessä Suomi oli vasta itsenäistynyt maa, eivätkä sen kaikki yhteiskunnalliset perustitutiot, kuten armeija, olleet vakiintuneet. Suomessa ei ollut olemassa lainsäädäntöä, jota olisi voitu yksiselitteisesti soveltaa sisäiseen sotaan.⁹ Lain kirjan oli varsin moniulotteinen: vuonna 1809 saadun autonomian myötä Suomen suuriruhtinaskuntaan jäivät voimaan Ruotsin aikaiset lait, Suomen valtiopäivät säätivät uusia lakeja, ja vuoden 1910 yleisvaltakunnallisen lainsäädäntöjärjestyksen mukaan Venäjällä säädetyt, yleisvaltakunnallisiksi katsotut lait koskivat myös Suomea. Yleisvaltakunnallisten lakien piiriin kuuluivat myös sotilasasiat, kuten vuonna 1909 annettu sotatila-asetus. Venäläisen sotatila-asetuksen mukaan kapinallisia siviilejä voitiin asettaa sotalain mukaisiin

⁵ Kekkonen, Jukka (2016) *Kun aseet puhuvat: Poliittinen väkivalta Espanjan ja Suomen sisällissodissa*. Art House, Helsinki, 59.

⁶ Hentilä, Seppo (2009) ”Itsenäistymisestä jatkosodan loppumiseen”. Teoksessa Jussila, Osmo – Hentilä, Seppo – Neva-kivi, Jukka (toim.) *Suomen poliittinen historia 1809-2009*. 6. uud. p. WSOY, Helsinki, 114.

⁷ Hentilä 2009, 120.

⁸ Tikka, Marko (2006) *Terrorin aika. Suomen levottomat vuodet 1917–1921*. Gummerus, Helsinki, 11.

⁹ Kekkonen 2016, 79-80.

kenttäoikeuksiin ja tuomita kuolemaan.¹⁰ Myös valkoisen armeijan näkemyksen mukaan punakaartilaiset olivat aseistettuja kapinallisia eivätkä vihollisarmeijan sotilaita tai sotavankeja. Ilman yleisvaltakunnalliseen lainsäädäntöön kuuluvan sotatila-asetuksen hyväksymistä punakaartilaisia ei voitu kuitenkaan tuomita kenttäoikeudessa.

Senaatin puheenjohtaja P. E. Svinhufvud nimitti C. G. E. Mannerheimin hallituksen joukkojen johtoon 15.1.1918. Sisällissodan alusta lähtien senaatin ja ylipäällikön välille muodostui kuitenkin jännitettä johtuen perustavanlaatuisista näkemyseroista. Näkemyserojen ytimessä oli edellä mainittu sotatila-asetus ja sen soveltamismahdollisuudet Suomen tilanteeseen. Kun senaatti antoi tammikuussa 1918 valkoiselle armeijalle laajat valtuudet kapinan kukistamiseen, se ei julistanut maahan Mannerheimin vaatimaa sotatilaa. Svinhufvud katsoi, että sotatila-asetus oli syntynyt lainvastaisesti ja näin ollen Suomessa ei ollut olemassakaan sotatilan mahdollistavaa lakia.¹¹ Suomalainen poliittinen ja juridinen eliitti oli vastustanut 1900-luvun alussa kiihkeästi tämänkaltaisten venäläisten lakien voimaansaattamista autonomisen Suomen alueella, sillä ne nähtiin Suomen autonomista asemaa loukkaavina. Olemalla julistamatta maata sotatilaan senaatti suojeli myös omaa asemaansa. Hyväksymällä sotatilan siviilihallinto, mukaan lukien senaatti, olisi tullut alistetuksi sotilaiden käskyvallalle. Ilman sotatilajulistusta valkoisen sodanjohdon tulikin ottaa huomioon senaatin mielipiteet suhteessa sotatoimien poliittisiin ratkaisuihin.¹²

Valkoisen armeijan upseeriston näkemys sotatila-asetukseen ja kenttäoikeuksien perustamiseen oli päinvastainen kuin senaatilla. Armeijan ylin päällystö oli saanut sotilaskoulutuksensa Venäjän armeijassa, ja näin ollen he tunsivat venäläisen sotatila-asetuksen hyvin. Upseeristo ei voinut käsittää poliitikkojen laintulkintaa varsinkaan siksi, että kyseistä asetusta olisi voitu soveltaa juuri sisäiseen sotaan. Valkoinen armeija tarvitsi kapinan kukistamiseen kenttäoikeuksia, mutta niiden perustaminen edellytti juridista pohjaa. Kenttäoikeuksien kautta punakaartilaiset voitaisiin asettaa syytteeseen ja tarvittaessa tuomita kuolemaan. Kenttäoikeudet olivat armeijalle ennen kaikkea keino kukistaa kapinan uhka selustaan jääneiltä vallatuilta alueilta. Kapinallisten taistelutahto tukahdutettaisiin parhaiten teloittamalla punaisten joukkojen päälliköt ja sotarikolliset.¹³ Valkoinen armeija tulkitsi pahimpien kapinallisten ampumisen ainoastaan rationaalisena tekona, luonnollisena osana valtaustoimia.

¹⁰ Tikka Marko (2018) ” Suomen sisällissodan tapahtumat”. Teoksessa Tepora, Tuomas – Roselius Aapo (toim.) *Rikki revitty maa: Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö*. s. 82–110. Gaudeamus, Helsinki (Tikka 2018b), 103, 154.

¹¹ Tikka 2006, 103; Kekkonen 2016, 80.

¹² Tikka, Marko (2018) *Kenttäoikeudet: Välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918*. 2. uud. p. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki (Tikka 2018a), 151, 211.

¹³ Tikka 2006, 104, 117.

Punavangeista ja heihin kohdistuneista rankaisutoimista muodostuikin senaatin ja armeijan johdon välisen arvovaltakonfliktin yksi keskeisimmistä osatekijöistä¹⁴.

Kun helmikuussa ryhdyttiin pohtimaan, miten kapinaan osallistuneita punakaartilaisia tulnaisiin rankaisemaan, edellä mainittu näkemysero konkretisoitui. Erimielisyyttä senaatin ja päämajan välillä voidaan havaita 8. helmikuuta käydyssä yhteydenpidossa. Senaatin sosiaalitoimituskunta kiinnitti lähettämässään sähkössä huomiota siihen, että kaikkia vangittuja olisi vaikea pitää jatkuvasti telkien takana. Sosiaalitoimituskunta ehdottikin mahdollisimman monien vankien sijoittamista valvonnan alaisiin yleisiin töihin sekä ”parhaimman osan” laskemista vapaaksi. Mannerheimin vastauksessa todettiin, että oli mahdotonta vapauttaa ainoatakaan ase kädessä vangittua punakaartilasta. Vankien käyttämistä yleisiin töihin hän ei kuitenkaan vastustanut.¹⁵ Vallinnut ristiriita ratkaistiin helmikuun lopulla kompromissiratkaisulla. Sotatilasäännöksiä ei hyväksytty mutta senaatin ja armeijan tehtävänjakoa selkiytettiin. Jaon mukaan ulkopoliittikka ja siviilihallinto jäivät senaatin vastuulle, kun taas kaikki sotilaalliset asiat jätettiin Mannerheimin hoidettavaksi.

Tällöin senaatti antoi julkisuuteen tiedonannon, jonka mukaan kaikki punakaartilaiset tulnaisiin aikanaan tuomitsemaan maanpetoksesta mutta sala-ampujat ja murhapolttajat asetettaisiin pikaoikeuksien tuomittavaksi.¹⁶ Julistuksellaan senaatti käytännössä antoi armeijalle vapaat kädet rankaisutoimien suhteen, vaikka valtuuksia kenttöoikeuksien perustamiseen ei annettu. Valkoinen armeija laati lopulta omat lakia muistuttavat ohjeensa kapinan kukistamiseksi, ja 25. huhtikuuta ylipäällikkö antoikin ”ohjeet sota-ajan oikeudenkäytöstä” -julistuksen. Juridisessa mielessä annettu ohje vetosi hätävarjeluun, ja sen mukaan rintaman takana aseistettuna tavattu henkilö, joka tekee vastarintaa tai sabotaasia, voitiin päällikön harkinnan mukaan ottaa vangiksi tai ampua.¹⁷ Ylipäällikön antama julistus tulikin paremmin tunnetuksi ”ammutaan paikalla” -ohjeena. Käytännöntasolla Mannerheimin antama ohjeistus oli kuitenkin hyvin monitulkintainen, sillä siinä ei annettu yksioikoisia toimintaohjeita. Tätä monitulkintaisuutta lisäsi entisestään samana päivänä piiripäälliköille lähetetty kiertokirje. Yhtäältä kirje nimenomaisesti kielsi sota-oikeuksien asettaminen sekä jo annettujen kuolemantuomioiden täytäntöönpanon, mutta toisaalta todettiin, ettei kielto ole esteenä ”ryhtymästä mitä tarmokkaimpiin toimenpiteisiin” vastustajia vastaan.¹⁸

¹⁴ Paavolainen, Jaakko (1971) *Vankileirit Suomessa 1918*. Tammi, Helsinki, 76.

¹⁵ Paavolainen 1971, 75.

¹⁶ Tikka 2006, 136.

¹⁷ Saarijärven Paavo, 5.3.1918, ”Mannerheimin Päiväkäskey”.

¹⁸ Kekkonen 2016, 73; Tikka 2018a, 159.

2.2 PUNAISIIN KOHDISTUNEET RANKAISUTOIMET: VANKILEIRIT, KENTTÄ- JA VALTIORIKOSOIKEUDET

Maaliskuun alussa käynnistyi valkoisten selustan puhdistus. Tämän seurauksena epäluotettaviksi ja punakaartilaisiksi tunnettuja paikallisia henkilöitä vangittiin ja sijoitettiin vankileirien alkumuotona tunnettuihin ”väliaikaisiin sotavankiloihin”. Kevään aikana Etelä-Suomen vankileirien määrä kasvoi kymmeneen ja niissä vankeina olevien punaisten lukumäärä kymmeniintuhansiin. Vallattujen alueiden puhdistus määrättiin paikallisten suojeluskuntien tehtäväksi. Suojeluskuntalaisten tuli vangita punakaartilaiset, suorittaa kuulustelut ja toimittaa vangitut vankileireihin.¹⁹ Vangitut koostuivat sota-toimiin osallistuneiden aseistettujen punakaartilaisten lisäksi myös muista punaisten puolella toimineista siviileistä sekä työväenliikkeen toimijoista²⁰. ”Ammutaan paikalla” -ohjeessa vankien lopullisesta rankaisusta ei mainittu mitään, ja ohjeistusta rankaisukäytäntöjen toimeenpanosta lykättiin tulevaisuuteen. Vankeja tuli ”säilyttää”, kunnes asianomaiset tuomioistuimet olivat tutkineet heidän rikoksensa ja tuominneet ne. Muodollisesti katsottuna vangit olivat koko kevään ja kesän tutkintavankeudessa. Punavankeja pidettiin pitkiä aikoja vankileireillä sekä ennen että oikeudenkäyntien jälkeen. Suurten vankimäärien seurauksena vankeja ei voitu vielä tuomionkaan antamisen jälkeen sijoittaa rangaistuslaitoksiin.²¹

Tampereen valtauksen (6. huhtikuuta) myötä oli selvää, että kamppailu Suomesta oli kääntymässä valkoisille voitolliseksi. Samalla valkoisten hallussa olleiden vankien määrä kasvoi 11 000 punaisella. Tuhansiin punakaartilaisiin kohdistuvien rankaisutoimien kohdalla ei voitu enää soveltaa hätävarjeluun perustunutta ”ammutaan paikalla” -ohjetta.²² Kysymys kapinallisten rankaisutoimista ajankohtaistui uudelleen. Kaiken kaikkiaan valkoisten hallussa oli toistakymmentä tuhatta punaista vankia, ja armeijan näkökulmasta oli selvää, että kapinallisten seulomiseksi oli ryhdyttävä jakamaan kenttäoikeutta. Armeijan menettelysuosituksen ja Mannerheimin²³ henkilökohtaisen kannan mukaan pahimmat rikolliset tulisi tuomita kenttäoikeuksissa kuolemaan, kun taas suuret joukot voitaisiin laskea kotiin.²⁴ Näin kukistettaisiin henkiin jääneiden kapinahalu ja armeija säästäisi omia joukkojaan,

¹⁹ Tikka 2018b, 105.

²⁰ Häikiö, Martti (2017) *Suomen leijona: Svinhufvud itsenäisyyismiehenä*. Doceno, Jyväskylä, 343.

²¹ Paavolainen 1971, 34–36; Kekkonen 2016, 157.

²² Kekkonen 2016, 76; Tikka 2018a, 162–163.

²³ Kekkonen problematisoi teoksessaan (2016, 161) Mannerheimin esittämiä näkemyksiä. Toisen maailmansodan jälkeen julkaistuissa muistelmissaan Mannerheim korosti sodan aikaista halukkuuttaan asettaa ainoastaan kapinan johtajat oikeuden eteen, ja vapauttaa suuret joukot. Mannerheimin näkemystä vahvasti oponoineen, silloisen senaattori, Onni Talaan mukaan Mannerheim ei suhtautunut lempeästi ja ymmärtäväisesti kapinallisiin vaan päinvastoin. Talas näki, että Mannerheim olisi silloisessa asemassaan voinut vapauttaa vaikka kaikki sotavangit, mutta hän ei tehnyt elettäkään siihen suuntaan.

²⁴ Kekkonen 2016, 76; Tikka 2018a 163.

joita tarvittiin rintamalla – ei vartioimassa suuria vankijoukkoja. Senaatti vastusti edelleen armeijan tulkintaa kenttöoikeuksien perustamisesta, ja se lähettikin 9. huhtikuuta Vaasan hovioikeuden presidentti Karl Söderholmin ylipäällikön päämajaan selittämään senaatin näkemystä. Vaasan hovioikeuden presidenttinä Söderholm oli Suomen korkein oikeusoppinut. Hänen uskottiin voivan kääntää armeijan suunnitelmat poliitikoille hyväksyttävään suuntaan. Söderholmin matka Tampereelle johti päinvastaiseen lopputulokseen, sillä kaikkeen näkemäänsä ja kuulemaansa vedoten Söderholm katsoi, että maassa vallitsee sotatila. ”Vastaukseksi minulle esitettyyn kysymykseen katson, että sotatila vallitsee ja että ylipäällikkö on oikeutettu ryhtymään toimenpiteisiin, jotka tästä aiheutuvat”, siteeraa Tikka teoksessaan Söderholmin lausuntoa.²⁵

Söderholmin tekemä laintulkinta ei ollut senaatin vaan valkoisen Suomen korkeimman oikeusoppineen näkemys. Valkoinen armeija kuitenkin tukeutui Söderholmin kantaan kapinan tukahduttamistoimissa – käytännössä se tarkoittikin epävirallisia valtuuksia sille, mitä jo tapahtui.²⁶ Söderholmin kannan määrittelyn jälkeen valkoinen armeija ryhtyi harjoittamaan rankaisutoimia entistä järjestelmällisemmin venäläiseen rikoslakiin vedoten. Käytännöllisesti katsoen armeijan päällystö otti vastuun rankaisutoimien oikeudellisuudesta itselleen²⁷. Valkoinen armeija halusi voittaa sodan, ja voiton edellytyksenä oli vastustajan täydellinen nujertaminen. Kaupunkien valtauksien yhteydessä armeija perusti kenttöoikeuksia ja ryhtyi tuomitsemaan niiden kautta pikaisilla prosessilla suurimpiin rikoksiin syyllistyneitä ammuttavaksi. Kautta maan valkoisten valtaamille alueille asetettiin kenttöoikeuksia, joissa tuomittiin liki viisituhatta kapinallista ammuttavaksi.²⁸

Helmikuun lopulla selkeytyneen toimivaltajaon myötä sotavankilaitos oli armeijan vastuulla aina huhtikuun puoleen väliin saakka. Helsingin valtauksen jälkeen (13. huhtikuuta) sodan ajan maan alla piileskelleet senaattorit alkoivat antaa määräyksiä vankienhoidosta. Senaattorit nimittivät lakitieteen tohtori Antti Tulenheimon vastaamaan Helsingin sotavangeista. Tulenheimo katsoi, että suurin osa vangeista, jotka olivat syyllistyneet suhteellisen vähäisiin rikoksiin, voitaisiin heti vapauttaa ja haastaa myöhemmin oikeuteen vapaalta jalalta. Tulenheimon pesti jäi kuitenkin hyvin lyhyeksi, kun hänet vapautettiin tehtävästään kahdentoista päivän jälkeen. Tutkimuskirjallisuudessa pääsyynä on esitetty Tulenheimon liian lempeäksi katsottu suhtautumistapa vankeihin ja sisällissodan jälkiselvittelyyn yleensäkin – Tulenheimolla ei ollut ”oikeaa käsitystä rikollisuudesta kapinan yhteydessä”.

²⁵ Tikka 2018a, 164; Tikka 2006, 116.

²⁶ Tikka 2006, 117.

²⁷ Kekkonen 2016, 76.

²⁸ Tikka 2006, 102, 105. Kaiken kaikkiaan valkoiseksi terroriksi kutsutussa valkoisten joukkojen harjoittamassa represiossa kuoli 7 370 punaista. Luku pitää sisällään teloitettut, ammutut ja murhatut punakaartilaiset.

Tulenheimon lähdettyä päämaja sai vangeista huolehtimisen jälleen takaisin vastuulleen.²⁹ Tulenheimon lyhyeksi jäänyt pesti osoittaa, ettei vielä huhtikuun alussa oltu valmiita keskustelemaan vankien vapauttamisesta. Vaikka vankimäärät kasvoivat kymmeneen tuhansiin, senaatti odotetti yhä juridisia keinoja, joiden avulla punaiset voitiin asettaa laillisen tuomioistuimen eteen.

Huhtikuun lopulla senaatti tiedusteli Svinhufvudin näkemyksiä punakaartilaisten vangitsemisen ja rankaisemisen oikeudellisesta perustasta. Hän vastasi kenttäoikeuksien toimivan vuoden 1886 sota-vän rikoslain mukaan ainoastaan armeijan alioikeuksina. Näissä alioikeuksissa voitiin tuomita palvelusaikana sotilasrikoksiin syyllistyneitä, mutta ilman sotatila-asetusta niissä ei voitu tuomita siviilejä.³⁰ Hänen kantansa pysyi siten muuttumattomana: venäläisiä lakeja ei voitu ulottaa punakaarti-laisten rankaisemiseen. Tähän tarvittiin Svinhufvudin näkemyksen mukaan uusi eduskunnan hyväksymä laki. Armeija ei kannattanut tätä näkökulmaa, sillä erillistuomioistuinten odottaminen aiheuttaisi tilanteen, jossa suuria vankileirejä jouduttaisiin vartioimaan kuukausikaupalla³¹. Armeijan kannasta huolimatta toukokuun lopulla säädettiin laki valtiorikosoikeuksien perustamisesta. Lain tarkoituksena oli, että kaikki ”Suomen laillista yhteiskuntajärjestystä vastaan nostettuun kapinaan” myötävaikuttaneet tullaan tutkimaan ja tuomitsemaan ”valtiorikosoikeus nimisessä tuomioistuimessa”³². Paavolainen jäljittää lain alkupisteeksi Vaasan senaatin mutta toteaa päämajan olleen tietoinen siitä alusta alkaen³³.

Suomen sisällissodassa, kuten sisällissodissa yleensäkin, konfliktin voittanut osapuoli pääsi arvioimaan sitä, miten vastustajia tullaan kohtelemaan³⁴. Sodan päättyminen valkoisten totaaliseen voittoon mahdollisti rankaisutoimien ankaran sävyn. Valtiorikoksia koskeva laki määritteli rangaistavat teot sekä niihin syyllistyneet hyvin laveasti: ”Rangaistavat teot, joihin sisältyy myötävaikutus kuluvana vuonna Suomen laillista yhteiskuntajärjestystä vastaan nostettuun kapinaan - - oli rikollinen rikoksentekijä, yllyttäjä tai muuten rikokseen osallinen”³⁵. Suurin osa kapinallisista tuomittiin avunannosta valtiopetokseen, ja Kekkonen mukaan rikoslain säännöstä tulkittiin niin väljästi, että käytännössä mikä tahansa punaisten eduksi tapahtunut toiminta tai teko katsottiin täyttäneen mainitun rikoksen

²⁹ Paavolainen 1971, 40–41; Kekkonen 2016, 159.

³⁰ Tikka 2018a, 165; Kekkonen 2016, 77.

³¹ Tikka 2006, 172.

³² Asetuskokoelma No 32 1918: Laki eräiden valtiorikosten käsittelemistä varten asetettavista tuomioistuimista sekä oikeudenkäynnistä niissä, annettu Helsingissä 29.5.1918.

³³ Paavolainen 1971, 84.

³⁴ Kekkonen 2016, 105, 107.

³⁵ Asetuskokoelma No 32 1918: Laki eräiden valtiorikosten käsittelemistä varten asetettavista tuomioistuimista sekä oikeudenkäynnistä niissä, annettu Helsingissä 29.5.1918.

tunnusmerkistön³⁶. Rikosvastuu ulotettiin aseellisten kapinallisten lisäksi aseettomiin rivimiehiin sekä henkilöihin, jotka olivat tilapäisesti avustaneet punaisia. Lavean tulkinnan lisäksi rankaisupoliittikkaan vaikuttivat sellaiset tekijät, joiden ei olisi pitänyt vaikuttaa teon rangaistavuutta arvioitaessa. Tuomiota kovensi syytetyn toiminta ennen kapinaa, kuten aktiivinen osallistuminen työväenliikkeen poliittiseen tai ammatilliseen toimintaan. Vihollisina ei pidetty ainoastaan niitä, jotka hyökkäsivät avoimesti ase kädessä kimppuun, vaan myös niitä, jotka ajattelivat vastakkaisen aatesuunnan mukaisesti.³⁷ Huhtikuun puolivälissä K. J. Ståhlberg kirjoitti Helsingin Sanomiin kaksiosaisen kirjoituksen, joka suhtautui kriittisesti poliittiseen rankaisemismalliin. *Tulevaisuuden lähtökohtia* niminen kirjoitus korosti, ettei työväestöä tulisi rankaista kokonaisuutena luokkana, saati sitten sulkea pois yhteisestä päätöksenteosta. Tikka toteaa Ståhlbergin kirjoituksen herättäneen oikeiston keskuudessa suunnatonta närkästystä.³⁸

Valtiorikosoikeuksia varten rakennettu järjestelmä oli valtava prosessi: se piti sisällään niin paikallisten punakaartilaisten etsimisen, pidättämisen, kuulustelut kuin myös vankina pitämisen ja siihen liittyvät kuljetukset ja vartioinnin. Valtiorikosoikeuksien erillisiä tuomioistuimia toimi kaikkiaan 145 kappaletta, ja niistä pääosa toimi suurimpien vankileirien yhteydessä. Kaikkiaan valtiorikosoikeudet käsittelivät 75 575 tapausta, joista 67 788:ssa syytetty tuomittiin eripituisiin vankeusrangaistuksiin – eli noin 90 prosenttia syytteistä katsottiin rangaistavaksi. Yhteensä noin 39 800 punakaartilaista tuomittiin 1–3 vuoden mittaisiin vankeusrangaistuksiin valtio- tai maanpetoksesta ja omaisuusrikoksista. Kuolemanrangaistuksia langetettiin yli 500, ja näistä täytäntöön pantiin lopulta 113.³⁹ Vähäinen valtiorikosoikeuksien tuomioista ammuttujen lukumäärä kertoo Tikan mukaan lähinnä siitä, että valkoisen armeijan ja suojeluskuntien harjoittamat puhdistukset olivat kevään ja kesän aikana vieneet mukanaan jo pääosan ”pahimmista” kapinallisista⁴⁰. Kekkonen tuo puolestaan esiin, kuinka lieventynyt asenne kuolemantuomioiden täytäntöönpanoon oli peräisin muuttuneesta kansainvälispoliittisesta tilanteesta.⁴¹ Muuttuneella kansainvälispoliittisella tilanteella Kekkonen tarkoittaa luultavammin Sakan kokemaa tappiota maailmansodassa ja sen vaikutuksia Saksaan nojautuneen oikeistosenaatin politiikkaan. Maailmansodan ja erityisesti Saksan tappion vaikutuksia Suomen sisäpolitiikkaan tarkastellaan tarkemmin kappaleessa 3.2.

³⁶ Kekkonen 1991, 117.

³⁷ Häikiö 2017, 344; Kekkonen 2016, 126; Tikka 2006, 106.

³⁸ Helsingin Sanomat (HS) 16.4.1918, 18.4.1918. Tikka 2006, 213-214. Ståhlbergin edustama Kansallinen Edistyspuolue kannattikin eheytyksipolitiikan puitteissa punavankien armahtamista, lukuun ottamatta ylintä johtoa ja raskauttaviin rikoksiin syyllistyneitä.

³⁹ Tikka 2018b, 107; Kekkonen 2016, 122-123; Häikiö 2017 344.

⁴⁰ Tikka 2018b, 107.

⁴¹ Kekkonen 2016, 123.

Kenttöoikeuksiin verrattuna valtiorikosoikeuksien olemassaolo oli muodollis-juridisesti korrektaa, sillä sen voimaan saattamisessa käytettiin perustuslain säätämisyjärjestystä. Valtiorikoksia koskevan lain oikeutusta voidaan kuitenkin pitää kyseenalaisena, sillä se hyväksyttiin tynkäduskunnan⁴² toimesta.⁴³ Tynkäduskunnan tekemien päätösten lainvoimaisuudesta esitetyt eettiset kysymykset ovat perusteltuja, sillä vasemmistolla ei ollut yhdeksään kuukauteen minkäänlaisia mahdollisuuksia osallistua poliittiseen vallankäyttöön. Valtiorikosoikeuksia koskevaa lainsäädäntöä suunniteltaessa perusideana oli, että kaikkien syytettyjen teot käsiteltäisiin yksilöllisesti ja siten, että syytetyn oikeusturva voitaisiin taata. Toiminta haluttiin yhdenmukaistaa, jotta yksittäisen oikeudenjäsenen subjektiivinen kostonhalu voitaisiin karsia tehokkaasti pois.⁴⁴ Käytännössä tämä ei kuitenkaan toteutunut. Prosessit olivat luonteeltaan summaarisia, sillä tapausten valtava lukumäärä pakotti oikeudenkäynneissä nopeaan toimintaan. Valtiorikosoikeuksissa vallinnut kiire johti siihen, että todistusaineiston validius oli varsin kyseenalaista.⁴⁵ Huolimatta alkuperäisestä puolueettomuuden ihanteesta, hävinneiden rankaisemiseen sisältyi paljon koston ja puhdistuksen omaista ylimääräistä ankaruutta.

Sodan päättyessä touko-kesäkuussa väliaikaisia sotavankiloita toimi lähes kaikkialla Suomessa, enimmillään vankeina on arvioitu olleen yhteensä 82 000 henkeä. Paavolaisen mukaan on vaikea tehdä tarkkaa arviota vankien yhtäaikaisesta lukumäärästä, sillä kaiken aikaa vankeja otettiin lisää, vapautettiin ja ammuttiin.⁴⁶ Valtiorikosoikeutta päästiin istumaan vasta heinä-elokuussa 1918.⁴⁷ Hitauden seurauksena vankileiristä muodostui kuolettava katastrofi – leirillä sai surmansa joka kolmas sisällissodan seurauksena menehtynyt eli 12 000 punaista.⁴⁸ Paavolainen nimeää tutkimuksessaan nälän ja heikon elintarvikehuollon keskeisimmiksi kuolleisuuden aiheuttajiksi. Uudemmassa tutkimuksessa nostetaan esiin kulkutautien ja erityisesti espanjantaudin merkitys: siihen menehtyi arviolta jopa kolmasosa vankileirillä sairauksiin kuolleista⁴⁹.

⁴² Tynkäduskunnalla tarkoitetaan toukokuusta 1918 helmikuuhun 1919 kokoontunutta vajaanlukuista eduskuntaa. Syksyllä 1917 valituista sosiaalidemokraattien 92:sta edustajasta enimmillään eduskuntatyössä oli vain kolme edustajaa. Suurimmillaan tynkäduskunnan vahvuus oli siis 111 kansanedustajaa. Juvan (Juva, Einar. W. (1961) *P. E. Svinhufvud II 1917–1944*. WSOY, Porvoo, Helsinki. 188.) mukaan sisällissodan aikana porvarillisissa piireissä vakiintui käsitys, että uusien vaalien toimittaminen vaarantaisi vapaussodan saavutukset, ja näin ollen uusille vaaleille tai eduskunnan täydentämiselle ei nähty olevan tarvetta.

⁴³ Kekkonen 2016, 123, 135.

⁴⁴ Tikka 2018a, 160.

⁴⁵ Kekkonen 2016, 122.

⁴⁶ Paavolainen 1971, 56–59.

⁴⁷ Tikka 2006, 176.

⁴⁸ Suomen sotaturmat 1914–1922. Vuoden 1918 sodan sotaturmat kuolintavan ja osapuolen mukaan. <<http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmaetusivu/stat2>> [vierailtu 8.4.2020]

⁴⁹ Ks. Mäkelä, Pentti. (2007) *Vuosien 1917–19 kulkutaudit, espanjantauti ja vankileirikatastrofi – Historiallisepidemiologinen näkökulma Suomen väestön korkeaan tautikuolleisuuteen*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 16/2007.

Vankileirien tukalaa tilannetta edesauttoi 20. kesäkuuta 1918 säädetty laki ehdollisesta rangaistusjärjestelmästä. Lain mukaan enintään vuoden mittainen vapausrangaistus voitiin määrätä ehdolliseksi⁵⁰. Jotta annettua lakia pystyttäisiin soveltamaan mielekkäällä tavalla valtiorikosoikeuksissa tuomioihin, annettiin samana päivänä ”laki ehdollisen rangaistustuomion käyttämisestä eräänlaatuisissa tapauksissa”⁵¹. Laissa todettiin, että mikäli rikos on tehty lieventävien asianhaarojen vallitessa ja rikollista ei tuomita kovempaan yleistä lajia olevaan rangaistukseen kuin kolmeksi vuodeksi kuristushuoneeseen, voidaan yleistä ehdollista rangaistustuomiota soveltaa ja tuomiot määrätä ehdollisiksi⁵². Säädös todella tarjosikin keinon helpottaa vankileirien tilanahtautta: kun valtiorikosoikeudet alkoivat toimia heinä-elokuussa, 39 406 vähäisen tuomion saanutta punavankia pääsi ehdolliseen vapauteen.⁵³ Kekkonen arvion mukaan vankimäärän räjähdysmäinen kasvu ja ulkomailta Suomen hallitusta kohtaan suunnattu arvostelu lisäsi painetta ehdollisen rangaistuksen käyttämiseen⁵⁴.

Ennen kuin valtiorikosoikeudet alkoivat toimia ja jakaa ehdollisia tuomioita, ilmeiseksi käyvää vankileirikatastrofia pyrittiin elvyttämään senaatin toimesta. Esimerkiksi Juva on esittänyt, että vankileiritilanne ”kiusasi Svinhufvudia tavattomasti” ja hän koetti osaltaan edistää valtiorikosten työtä vetoamalla oikeustoimituskunnan esittelijä Eino J. Ahlaan. Svinhufvud kehotti Ahlaa kiirehtimään valtiorikosoikeuksien tutkimuksia ja tuomioita, jotta leirit saataisiin tyhjiksi.⁵⁵ Kesäkuun 28. päivä pidetyssä kokouksessa senaatti lopulta ajoikin sotilasviranomaisten vastustuksesta huolimatta läpi päätöksen, jonka mukaan vähintään neljännes vangeista tuli vapauttaa. Vapautus koski niin sanottuja kolmannen luokan⁵⁶ vankeja, joiden syyllisyys oli kuulusteluissa todettu vähäiseksi. Vaarattomaksi katsotut vangit piti vapauttaa ja kutsua myöhemmin vapaalta jalalta oikeuden tutkittavaksi ja tuomitavaksi. Kolmas elokuuta mennessä vapautettiinkin 15 603⁵⁷ vankia. Senaatin päätöstä varten tehdyssä raportissa vapauttamisten syyksi katsottiin, että vankien muonitus oli käynyt ylivoimaiseksi.⁵⁸

⁵⁰ Asetuskokoelma No 44 1918: Laki ehdollisesta rangaistustuomiosta, annettu Helsingissä 20.6.1918.

⁵¹ Kekkonen (2016, 156.) mukaan minimirangaistus punaisten ”tyyppirikoksesta”, eli avunannosta valtiopetokseen, oli kaksi vuotta vankeutta. Ilman lisälakia ehdollista rangaistusta olisi voitu soveltaa vain harvoihin tapauksiin.

⁵² Asetuskokoelma No 44 1918: Laki ehdollisen rangaistustuomion käyttämisestä eräänlaatuisissa tapauksissa, annettu Helsingissä 20.6.1918.

⁵³ Jyränki, Antero (2014) *Kansa kahtia, henki halpaa. Oikeus sisällissodan Suomessa?* Art House, Helsinki, 186.

⁵⁴ Kekkonen, 2016, 123. Ehdollinen rangaistusjärjestelmän käyttöönotto ei tullut sisällissodan aikana ensimmäistä kertaa esille, vaan sitä oli esitetty jo vuosina 1904–1908 pidetyillä valtiopäivillä. Yhteiskunnallisen tilanteen kärjistyminen toisen sortokauden alettua esti uudistuksen toteuttamisen.

⁵⁵ Juva, 1961, 227. Lähdekriittisesti tarkasteltuna tulee huomioda, että elämäkerta on P. E. Svinhufvudin muistosäätiön tilaustyö. Teoksessaan Juva sitoutuu pitkälti Svinhufvudin arvoihin ja ajatusmaailmaan.

⁵⁶ Vaarallisuusluokituksen perusteella vangit jaettiin kuulusteluissa kolmeen luokkaan: ensimmäiseen ryhmään määrätty johtomiehet, toiseen luokkaan kuuluneet punakaartin rivimiehet ja kolmanteen luokkaan kuuluivat passiiviset kannattajat.

⁵⁷ Paavolaisen (1971, 114) arvion mukaan 24.6–27.6 välisellä ajalla vankileireillä oli yhteensä 73 915 vankia, joista mairittu neljännes olisi ollut 18 479 vankia.

⁵⁸ Paavolainen 1971, 118–119; Kekkonen 1991, 91.

3 VANKILEIRIEN JA KANSAINVÄLISEN TILANTEEN MUUTOS

3.1 VANKIKYSYMYKSEN PUINTI JULKISESSA KESKUSTELUSSA

Toukokuun 18. päivä säädetyin nk. sosialistilain⁵⁹ perusteella senaatti pystyi rajoittamaan paino-, koontumis- ja yhdistymisvapautta. Kolme päivää lain voimaantulon jälkeen sosiaalidemokraattisten lehtien julkaiseminen määrättiin luvanvaraiseksi toiminnaksi. Sosiaalidemokraattisen lehdistön ollessa käytännössä kielletty valtiopäivät ja porvarillinen lehdistö olivat ainoita kanavia yleisen mielihyvän esittämiseen. Paavolainen tuo tutkimuksessaan esiin, ettei sallittu lehdistö puuttunut millään tavalla vankileirilaitoksen olemassaolon legitimitettiin. Vaikka sen epäkohdista oltiin tietoisia, niin pitkälle olemassa olevassa lehdistössä ei menty, että vankileirejä olisi ehdotettu lopetettavaksi.⁶⁰ Kun Sosialidemokraatti-lehti sai jälleen ilmestyä syyskuusta lähtien, se piti ahkerasti esillä sodan voittajien kostotoimia, kuten ilman oikeudenkäyntiä suoritettuja teloituksia, vankileirien huonoja olosuhteita sekä annettujen tuomioiden raskautta ja epäjohdonmukaisuutta. Esillä olivat myös näkemykset yleisen armahduksen puolesta.⁶¹ Syksyn aikana myös muussa lehdistössä esitettiin kannanottoja yleisen armahduksen puolesta. Esimerkiksi Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa 20. lokakuuta 1918 todettiin, että ”yleisen armahduksen puolesta puhuvat tässä tapauksessa varsin painavat syyt”. Kirjoituksessa yhteiskunnan nähdään kaipaavan rauhaa ja eri yhteiskuntaluokkien välistä sovintoa. Tähän päämäärään tuli pyrkiä myös yleisten armahdusten kautta. Tuomittujen kannalta lieventäviksi asianhaaroiksi esitetään heidän olleen harhaanjohtettuja, poikkeuksellisten olojen ja ulkoapäin tulleen vallankumoustartunnan sokaisemia.⁶²

Eduskuntapuolueista sosiaalidemokraatit arvatenkin kannattivat laajimpia armahduksia. Poliittisen oikeiston tulkinnan mukaan valtiorikoksiin tuomituista valtaosan tuli kärsiä heille lain mukaan määrätty rangaistukset. Poliittisen keskustan puolueiden kannanotot liikkuvat puolestaan näiden näkökantojen välissä. Kekkonen mukaan erityisesti maalaisliitto toimi armahduskysymyksessä aika ajoin yhteistyössä sosiaalidemokraattien kanssa saaden vastapalvelukseksi tuen eräille tärkeinä pitämilleen yhteiskuntapoliittisille ratkaisuille.⁶³ Puolueiden välillä vallinneet näkemuserot tulivat erityisesti

⁵⁹ Asetuskokoelma No 32 1918: Laki väliaikaisten säännöksiin antamisesta yleisen järjestyksen ja turvallisuuden voimassa pitämiseksi, annettu Helsingissä 29.5.1918.

⁶⁰ Paavolainen 1971, 305; Kekkonen 2016, 153.

⁶¹ Kts. esim. Suomen Sosialidemokraatti 16. 10. 1918, *Yleinen amnestia kansalaissodan johdosta välttämätön*.

⁶² HS, 20.10.1918, *Yleinen armahdus*. Kirjoituksen aikana ensimmäinen armahduspäätös ja sen sisältö olivat

⁶³ Kekkonen, 1991, 102. Esimerkkeinä yhteiskuntapoliittisista ratkaisuista Kekkonen esittää valtiomuotokysymyksen ja ensimmäisen tasavallan presidentin valitsemisen. Kekkonen ei kuitenkaan kiinnitä tulkinnassaan huomiota siihen, kuinka sosiaalidemokraatit olivat tynkäduskunnassa poliittisessa paitsiossa. Näin ollen maalaisliitto ei voinut saada ainakaan hallitusmuotokysymykseen sosiaalidemokraateilta muuta kuin lähinnä moraalista tukea.

esiin, kun toukokuun lopulla eduskunnassa päätettiin valtiorikosoikeuksia koskevista laeista. Heikon elintarviketilanteen vuoksi oli välttämätöntä löytää ratkaisu ilmeiseksi käyvään vankileirikatastrofiin. Aktiivisemmin vankien vapauttamisen puolesta puhuivat Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen ainoat kansanedustajat Matti Paasivuori sekä Albin Koponen. He eivät kuitenkaan olleet ainoita vapauttamisen kannalla olleita, sillä esimerkiksi Suomalaisen puolueen kansanedustajat esittivät vastaavanlaisia kannanottoja. Kannanotoissa korostettiin pyrkimystä vankimäärien vähentämiseen kaikin keinoin, jotta voitaisiin välttyä nälkäkuolemilta.⁶⁴

Senaatin tekemässä esityksessä tarjottiin kuitenkin varsin toisenlaista ratkaisua: ”Vähintään kolmeksi vuodeksi pakkotyöhön määrätty vanki saatakoon Senaatin päätöksellä siirtää pakkotyötään suorittamaan Suomen rajojen ulkopuolelle”⁶⁵. Käytännössä katsoen tämä tarkoitti, että vanki voitaisiin siirtää Saksaan suorittamaan rangaistustaan. Säännös herätti eduskunnassa voimakasta kritiikkiä, ja lakivaliokunta muun muassa esitti, ettei vankeja voitu lähettää ulkomaille ilman heidän suostumustaan⁶⁶. Oikeustoimituskunnan päällikkö Onni Talas kannatti voimakkaasti senaatin esitystä. Talaan arvion mukaan noin 40 000 punavankia joutuu jäämään vankeuteen ja tällaisen joukon työllistäminen olisi erittäin vaikeaa ottaen huomioon, etteivät vangit kykene raskaisiin töihin maan elintarvikepulasta johtuen. Talas näki, että tällaisessa hätätilanteessa vankeja pitäisi pystyä lähettämään ulkomaille. Hänen mukaansa vielä tässä vaiheessa ei voitaisi käyttää armahduksia, joskin siihen turvautuminen saattaisi tulevaisuudessa käydä tarpeelliseksi.⁶⁷ Lauri Ingman yhtyi Talaan näkemykseen ja hän toi puheenvuorossaan esiin koko vankileirikysymystä leimanneen turvallisuusnäkökulman: ”joko on suosituttava siihen ehdotukseen, minkä hallitus tekee [vankien lähettäminen Saksaan ilman heidän suostumustaan] tai on alistuttava siihen, että ne rikolliset, joista tässä on puhe, on päästettävä vapaaksi”⁶⁸. Ingman piti vankien päästämistä vapauteen huonona vaihtoehtona, sillä vangit joutuisivat hyvin pian rikollisuuden tielle. Myös Svinhufvud pelkäsi kapinan uusiutumista, mikäli kaikki tai suurin osa vankeja vapautettaisiin⁶⁹. Turvallisuusnäkemystä Kekkonen mukaan ruokki Neuvostoliittoon paenneiden punaisten julkaisema propaganda⁷⁰. Kaiken kaikkiaan hallituksen esitys tuli hyväksytyksi ilman muutoksia, ja noin 2000 valtiorikosoikeuksissa kuristushuoneeseen tuomittua vankia ilmoitti halukkuutensa suorittaa tuomionsa pakkotyönä Saksassa. Kuolemantuomioiden täytäntöönpanon yhteydessä

⁶⁴ Kekkonen 1991, 52-53.

⁶⁵ Asetuskokoelma No 67 1918: Laki valtiorikosoikeuksien tuomitsemain rangaistuksen täytäntöönpanosta, annettu Helsingissä 16.7.1918.

⁶⁶ Kekkonen 1991, 51.

⁶⁷ Kekkonen 2016, 118.

⁶⁸ Paavolainen 1971, 296.

⁶⁹ Juva 1961, 226-227.

⁷⁰ Kekkonen 2016, 407, v. 477.

mainittu Saksan kokema tappio maailmansodassa heijastui myös suunniteltuun pakkotyöhön: tappion aiheuttaman muuttuneen kansainvälisen tilanteen myötä yhtäkään vankia ei lähetetty Saksaan.⁷¹

Vankileirien oloista esitettiin eduskunnassa muutamia välikysymyksiä. Ensimmäinen yritys puuttua sodan jälkiseuraamusten kipeisiin kysymyksiin oli sosiaalidemokraatti Paasivuoren ”erinäisten eduskunnan jäsenten vangitsemisen johdosta” esitetty välikysymys 24. toukokuuta. Välikysymys arvatenkin raukesi, sillä siihen ei yhtynyt vaadittua 20 edustajaa. Kaikkiaan Paasivuori teki kolme välikysymystä koskien vankileirioloja sekä toukokuun Sosialidemokraatti-lehden näytenumeron takavariointia. Ainoa porvarillisen puolen taholta tullut vankileirejä koskeva välikysymys esitettiin 2. päivä heinäkuuta. Ruotsalaisen kansanpuolueen edustajien allekirjoittaman kysymyksen lähtökohtana oli ”ulkomaisessa lehdistössä esiintyneet tiedot” vankileirien ala-arvoisista oloista. Senaatin sota-asian toimituskunnan päällikkö kuitenkin väitti olosuhteiden olevan leireillä kohtuulliset. Vaikka vastaus oli yleisesti tiedossa olevan todellisuuden vastainen, välikysymyksen tehneet ilmoittivat yllättäen olevansa siihen tyytyväisiä. Tutkimuskirjallisuudessa onkin pohdittu, esitettiinkö välikysymys lähinnä oman toiminnan kirkastamiseksi.⁷²

”Ulkomaisessa lehdistössä esiintyneet tiedot” tarkoittavat professori Robert Tigerstedtin laatimia vankileirejä koskevia raportteja. Raporteissa ruoka-annokset todettiin riittämättömäksi ja sairauksien todettiin leviävän heikon hygienian sekä tilanahtauden seurauksena nopeasti. Laajin elokuussa 1918 päivätty salainen raportti osoitti yksiselitteisesti, että leirien olosuhteet olivat kaikin puolin järkyttävät.⁷³ Kun sosialistilain myötä työväenliike ei saanut ääntään kuuluville kotimaassa, Väinö Tanner teki kesällä 1918 matkan Ruotsiin ja Tanskaan. Tällä matkallaan Tanner vuosi Ruotsin lehdistölle edellä mainitun Tigerstedtin laatiman raportin punavankien ala-arvoisista oloista. Tiedot herättivät voimakkaan reaktion koko Pohjoismaisessa lehdistössä.⁷⁴ Pohjoismaista kriittinen suhtautuminen levisi myös Iso-Britanniaan, jossa Times-lehti arvioi 9.2.1919 Suomen sisällissodan jälkisen oikeudenkäytön muistuttaneen pikemminkin tsaristista kuin länsimaista oikeusperinnettä. Hakiessaan läntisten suurvaltojen, kuten Iso-Britannian, Ranskan ja Yhdysvaltojen, tunnustusta Suomen itsenäisyydelle Mannerheim laati vankileireistä muistion, jossa pyrittiin osoittamaan esitetyt negatiiviset väitteet virheelliseksi ja liioitelluiksi.⁷⁵ Armahduspäätösten taustalla olevia syitä tarkastellessaan Kekkonen korostaa edellä mainittua vankileirien saamaa huonoa julkisuuskuvaa eli ulkoapäin asetetun paineen

⁷¹ Kekkonen 2016, 119; Paavolainen 1971, 293-298.

⁷² Paavolainen 1971, 300-302; Kekkonen 2016, 160.

⁷³ Paavolainen 1971, 217-219.

⁷⁴ Hentilä 2009, 127.

⁷⁵ Kekkonen 2016, 129, 157-161.

merkitystä. Ulkomaisen uutisoinnin myötä sisäpoliittisesta ongelmasta tuli ulkopoliittinen rasite. Kekkonen näkee, että hallituksen pyrkimykset vankileiriongelman parantamiseksi liittyivätkin Suomen julkisuuskuvan kirkastamiseen.⁷⁶ Tikan arvion mukaan Suomen tunnustamiseen vaikutti kuitenkin sisäpolitiikan sijaan kansainvälisen tilanteen muutos – maailmansodan kehitys ja Venäjän hajoaminen⁷⁷.

3.2 ULKOPOLIITTISTEN MUUTOSTEN HEIJASTUMINEN SISÄPOLITIikkaan

Selvittääksemme armahdusprosessien taustalla olevia tekijöitä, on syytä tarkastella syksyn poliittista ilmapiiriä sekä kansainvälisellä että kansallisella tasolla. Syksyllä 1918 pinnalla olleista sisäpoliittista kysymyksistä yksi keskeisimmistä koski hallitusmuotoa. Sisällissodan aikana monarkian kannatus oli vahvistunut porvarillisissa puolueissa entisestään. Kapinan syyksi esitettiin kansan kypsymättömyys demokratiaan. Vaikka Suomi oli julistautunut joulukuun 6. päivä tasavallaksi, ei monarkian kannattajien tulkinnan mukaan itsenäisyysjulistus ollut kumonnut autonomian aikana voimassa olutta vuoden 1772 hallitusmuotoa. Näin ollen monarkistit tulkitsivat Suomen olevan edelleen monarkia ja hallitussuvun sammumisen jälkeen olikin ryhdyttävä toimenpiteisiin uuden monarkin valitsemiseksi. Vaikka tasavaltalaiset onnistuivat äänestämään monarkistisen valtiomuotoesityksen lepäämään yli vaalien, senaatti vetosi vuoden 1772 hallitusmuotoon ja sai tahtonsa lävitse. Senaatti katsoi, että Saksan tuen varmistamiseksi oli Suomen kuninkaaksi valittava saksalainen⁷⁸ prinssi. Lokakuun 10. päivä eduskunta valitsi Suomen kuninkaaksi Hessenin prinssin Friedrich Karlin. Saksalaisen kuninkaan valinnasta pidettiin tiukasti kiinni, vaikka Saksan asema oli maailmansodassa heikentynyt jo kuukausien ajan. Vasta Saksan solmima aselepo 11.11.1918 pakotti monarkistit selkeään ulkopoliittiseen uudelleenarviointiin. Uudessa tilanteessa kuninkaanvaalista tuli Suomelle paha ulkopoliittinen rasite. Maailmansodan päättyminen Saksan tappioon vei pohjan Suomen harjoittamalta saksalais-suuntaukselta ja teki välttämättömäksi uuden sisä- ja ulkopoliittisen suuntauksen etsimisen.

Ympärysvaltojen voitto maailmansodassa palautti Suomen monarkistisista pyrkimyksistä tasavallan tielle. Monarkisti Svinhufvud erosi 12. joulukuuta valtionhoitajan tehtävästään ja Mannerheim valittiin uudeksi valtionhoitajaksi. Kaksi päivää myöhemmin Friedrich Karl ilmoitti luopuvansa

⁷⁶ Kekkonen 2016, 157.

⁷⁷ Tikka 2018b, 106.

⁷⁸ Kähkösen ja Rumpusen mukaan (Kähkönen, Aapo – Kauko I. Rumpunen (2008) *Itsenäisyyden muotoilijat: porvarillisten puolueiden valtuuskunta 1917-1919*. Edita, Helsinki, 218.) Suomi oli sisällissodan aikana tehdyn sopimuksen kautta kytkenyt itsensä osaksi Saksan vaikutuspiiriä. Sopimus alistikin Suomen ulkomaankaupan Saksalle sekä takasi Saksalle laivastotukikohtia Suomesta.

kuninkuudesta.⁷⁹ Saksan tappion myötä tynkäeduskunta ei voinut enää jatkaa uudessa poliittisessa tilanteessa. Uusia vaaleja edellytti myös Englanti, joka oli asettanut vaalit itsenäisyyden tunnistamisen ehdoksi⁸⁰. Vaalien myötä sosiaalidemokraatit pääsivät takaisin poliittiseen toimintaan. Suhteessa armahduspäätöksiin Antero Jyränki alleviivaa tutkimuksessaan muuttuneen ulkopoliittisen tilanteen merkitystä Suomen sisäisiin asioihin. Hän arvioikin, että ilman maailmanpoliittista käännettä punaisten armahtaminen olisi käynyt hitaammin kuin todellisuudessa tapahtui⁸¹.

Tutkimuskirjallisuudessa armahduspäätökset kytetään myös osaksi laajempaa yhteiskuntapoliittista suunnanmuutosta. Tämä näkemys kiteytyy ajatukseen yhteiskunnallisen integraation vahvistamisesta. Esitetty näkökulma tulee esiin muun muassa Martti Häikiön teoksessa, jossa armahdukset liitetään osaksi sisällissodan jälkeistä kansallista eheyttämistä. Armahduspäätösten ohella keskeinen eheyttämistä edesauttava toimi oli lokakuussa hyväksytty torpparivapautuslaki, jonka myötä maanvuokraajat saivat lunastaa viljelmät itselleen vuoden 1914 hintatason mukaisesti.⁸² Paavolainen toteaa teoksessaan, että armahduksiin pakottavia syitä oli runsaasti – vaikka hän ei niitä elintarvikepulan, vaikean sosiaalisen tilanteen ja armeijan korkeiden ylläpitokustannusten lisäksi muuten erittele⁸³.

4 SISÄLLISSODAN JÄLKEINEN ARMAHDUSPOLITIikka

Kekkosen mukaan poliittisten oikeudenkäyntien⁸⁴ ominaispiirre on niiden tulevaisuuteen suuntautuva luonne. Tarkoitushakuisuus tulee ilmi siinä, kuinka oikeudenkäynneillä tavoitellaan vallanpitäjien näkökulmasta toivottavia tuloksia. Kuten edellä on todettu, Suomen sisällissodan jälkiselvittelyissä tosiasialliset teot olivat usein toisarvoisia ja syytteet perustuivat ideologisiin eroihin. Poliittiset oikeudenkäynnit ovat osa vallankäytön tekniikkaa, sillä niillä pystytään vaikuttamaan yhteiskunnallisten valtasuhteiden järjestykseen ja vakauteen. Tähän keinovalikoimaan kuuluvat myös lempeät ja suostuttelevat keinot, kuten vastustajien valikoiva vapauttaminen tai armahtaminen.⁸⁵ Tässä valossa lokakuun ja joulukuun armahdukset olivat vahvasti osa voittajien määrittelemiä pelisääntöjä.

⁷⁹ Hentilä 2009, 122–126. Kähkönen, Rumpunen, 2008, 219.

⁸⁰ Hentilä 2009, 128–129. Maaliskuussa 1919 järjestetyissä vaaleissa n. 40 000 kapinsata tuomittua oli vailla vaalioikeutta ja -kelpoisuutta. (Jyränki 2014, 206.)

⁸¹ Jyränki 2014, 205.

⁸² Häikiö 2017, 397. Hentilä 2009, 123.

⁸³ Paavolainen, 1971, 310.

⁸⁴ Suomen sisällissodan kontekstissa kenttä- ja valtiorikosoikeudet.

⁸⁵ Kekkonen 2016, 35.

4.1 LOKAKUUN ARMAHDUS

Syyskuun puolivälissä vankileirien kannalta tapahtui merkittävä hallinnollinen muutos, kun sotavankilaitos siirtyi oikeustoimituskunnan alaisuuteen. Vastuu vankileiriestä siirtyi viimeisen kerran armeijalta senaatille. Leireihin ja vankiloihin jäi noin 23 000 ehdottomaan vapausrangaistukseen tuomittua vankia, kun valtiorikosoikeuksissa ehdollisen tuomion saaneet päästettiin vapauteen.⁸⁶ Tähän vankijoukkoon kohdistui ensimmäinen korkeimman vallan haltijan⁸⁷ antama armahduspäätös 30. lokakuuta 1918.

Päätöksestä kirjattiin Senaatin Talousosaston registraattorinkonttorin⁸⁸ pöytäkirjaan seuraavasti: ”Vuonna 1918, lokakuun 30. Kello puoli neljä i.p. kokoontui Suomen Senaatti täysistuntoon, jossa olivat läsnä: Senaattorit Puheenjohtaja Svinhufvud, Varapuheenjohtaja Paasikivi, J. Castrén, Talas, A. Castrén, Renvall, Arajärvi ja Paloheimo. Senaatin puheenjohtaja esitti ehdotuksensa Korkeimman vallan haltijan päätökseksi eräiden valtiorikosoikeuksien tuomitsemain rangaistusten lieventämisestä. Minkä jälkeen Senaatti sittenkuin Puheenjohtaja oli, kuultuaan Senaatin Varapuheenjohtajan ja jäsenten ajatukset asiasta, vahvistanut sanotun ehdotuksensa armahduskirjaksi, päätti julkaista sen Suomen asetuskokoelmassa.”⁸⁹ Sitä, millaista keskustelua ehdotus täysistunnossa herätti, ei pöytäkirjassa sanallakaan mainita. Viitteitä lopullisen armahduspäätöksen muotoutumisesta voidaan kuitenkin saada perehtymällä päätöstä koskevaan oikeustoimituskunnan kansioon. Vertailemalla kansiossa esiintyviä vedoksia lopulliseen armahduspäätökseen saadaan selville, millaisista asioista päätöksentekoprosessissa keskusteltiin.

Armahduspäätös koski kaikkia niitä ”jotka valtiorikosjuttuja käsittelemään asetetut oikeudet ovat tuominneet tahi vastedes tuomitsevat ehdottomaan vapausrangaistukseen enintään neljäksi vuodeksi”. Nämä kaikki eli lopulta 10 206⁹⁰ vankia tuli niin pian kuin mahdollista laskea ehdolliseen vapauteen. Armahdus ei kuitenkaan koskenut sellaisia rangaistusvankeja, jotka tuomion saamisen jälkeen olivat karanneet vankileiristä tai rangaistuslaitoksesta eikä niitä, jotka olivat kymmenen edellisen vuoden

⁸⁶ Paavolainen 1971, 114. 15.9 Vankileireillä oli 23 283 punavankia.

⁸⁷ Häkiön (2017, 340) mukaan työnjako korkeimman vallan haltijan Svinhufvudin ja senaatin varapuheenjohtaja Paasikiven välillä vakiintui niin, että senaatti hoiti periaatteessa kaikki tehtävät lukuun ottamatta Svinhufvudille jääneitä korkeimpia virkanimityksiä, lakiesitysten, lakien vahvistamista ja armahduksia. Armahduspäätökset Svinhufvud teki vuoden 1772 hallitusmuodon mukaan monarkille kuuluvien valtuuksien. Vedoksissa pohdittiinkin, käytetäänkö ilmaisua ”sen valtan nojalla, minkä maan perustuslait korkeimman vallan haltijalle myöntävät” vai ”nojautuen 1772 vuoden Hallitusmuodon 9 §:ään sekä 1789 vuoden Yhdistys ja vakuuskirjan 1 kohtaan”. (Kansallisarkisto (KA) Oikeustoimituskunnan arkisto, kirjeasiakirjat, 216/465 KD 1918)

⁸⁸ 27. marraskuuta 1918 senaatin talousosaston nimi muutettiin valtioneuvostoksi. Registraattorinkonttorilla tarkoitetaan kirjaajankonttoria.

⁸⁹ KA Talousosaston registraattorinkonttorin arkisto. Talousosaston yhteisistuntopöytäkirjat X.

⁹⁰ Paavolainen 1971, 311.

aikana muista rikoksista tuomittu kuristushuoneeseen tai pitemmäksi ajaksi kuin kuudeksi kuukaudeksi vankeuteen.⁹¹ Armahdusjulistuksen alkusanoissa viitataan yhteiskunnallisten olojen rauhoittamiseen ja yleisen järjestyksen palautumiseen entiselleen. Armahdukset halutaan linkittää osaksi tätä rauhoittumisen ja yhteiskunnan raiteilleen palauttamisen prosessia.

Asiakirjoista voi hyvin heikosti jäljittää, milloin ne ovat syntyneet tai kuka niiden takana on ollut. Noin puolissa vedoksissa kuukauden kohdalla lukee vain ”-kuu”, ja noin puolissa kuukaudeksi oli täsmennetty marraskuu. Päätöstä valmistellessa ei selvästikään ollut selvästi tiedossa, millaisessa aikataulussa se tullaan antamaan. Täsmällisiä päivämääriä ovat kuitenkin 23. sekä 25. lokakuuta. Lokakuun 23. päivä oikeustoimituskunta lähestyi korkeinta oikeutta pyytääkseen lausuntoa korkeimman vallan haltijan päätöstä varten tehdystä ehdotuksesta. Kaksi päivää myöhemmin saapuneessa paluukirjeessä korkein oikeus kiinnitti lähinnä huomiota kielellisiin ilmaisuihin, ei niinkään päätöksen sisältöön. Korkeimman oikeuden mukaan tuli esimerkiksi kiinnittää huomiota siihen, mitä tarkoitetaan sanoilla ”karanneet rangaistuslaitoksesta”, sekä ehdotettiin päätösten alkusanojen kohdalla juhlallisempaa ilmaisua. Vastauskirjeen on allekirjoittanut korkeimman oikeuden presidentti August Nybergh.⁹²

Sekä lopullisessa että etenkin aiemmissa vedoksissa kapinaan osallistuneista suurin osa rinnastetaan ”tunnottomain ja vallanhimoisten johtajain yllyttämiksi” – loppujen lopuksi vain harhaanjohdetuksi. Heitä ei nähdä aktiivisina toimijoina vaan ainoastaan agitaatiolle alttiina, manipulaation kohteina. Pohjimmiltaan armahduspäätös toteaaakin, että suurin osa tuomituista on harhaanjohdettuja ja yllytetyjä, ja näin ollen voidaan heidän rangaistuksiaan lieventää. Armahduspäätöksen sanavalinnat ja kieli korostavat vallinnutta vapaussotatulkintaa. Vasta 1960-luvulla tapahtuneen muutoksen jälkeen ensimmäisen kerran virallisessa historiankirjoituksessa tunnustettiin, että myös punaisilla oli syynsä nousta kapinaan. Vastoin vapaussotatulkintaa varhaisemmissa vedoksissa allekirjoitettiin oman toiminnan ankaruus. Etenkin ankara oikeudenkäyttö valtiorikosoikeuden muodossa tuotiin esiin. ”Ankarasti on lain koura kohdannut näitä velvollisuutensa unohtaneita”⁹³. Viesti on kaksiulotteinen, sillä samaan aikaan, kun tuodaan esille oma toimijuus, halutaan se välittömästi perustella punaisten vallankumouksellisella toiminnalla, rivipunakaartilaisten kohdalla kansalaisvelvollisuuksien

⁹¹ Asetuskokoelma No 144 1918: Korkeimman vallan haltijan päätös eräiden valtiorikosoikeuksien tuomitsemain rangaistusten lieventämisestä, annettu Helsingissä 30.10.1918. Armahduksen piiriin kuuluivat myös ne tapaukset, jotka ”valtiorikosylioikeus on - - alentanut rikolliselle tuomitun rangaistuksen korkeintaan neljän vuoden ehdottomaksi vapausrangaistukseksi”.

⁹² KA Oikeustoimituskunta 216/465 KD 1918.

⁹³ KA Oikeustoimituskunta 216/465 KD 1918.

unohtamisella. Edellä mainittu oman ankaran toiminnan korostaminen ei kuitenkaan päätynyt lopulliseen armahdustekstiin – eihän se missään määrin sovi vapaussotatulkinnan korostamaan puolustusmentaliteettiin.

”Nämä ovat jo kuluneiden kuukausien aikana saaneet kyllin kärsiä ei ainoastaan vankeuden, vaan myös tunnon tuskien vuoksi. Yleensä ovat ne, jotka osanotostaan kapinaan ovat tuomitut ehdolliseen vankeusrangaistukseen, osoittaneet katuvaan mieltä ja käyttäytyneet moitteettomasti. Sentähden olen minä katsonut olevan syytä lieventää lyhempiäaikaiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitujen kapinaan osaa ottaneiden kohtaloa.⁹⁴” Suostuttelevan vallankäytön tavoin aikaisemmassa tekstiluonnoksessa vedottaan punaisten omatuntoon ja katumuksen harjoittamiseen. Oma auktoriteetti- asemaa puolestaan korostetaan sillä, että armahdusten todetaan tapahtuvan yksikön ensimmäisen persoonan, *minun*, toimesta. Tekstiehdotuksen alkuosa jäi pois lopullisesta armahdusjulistuksesta, koska korkeimman oikeuden mielestä oli ”kulunut vain lyhyt aika niiden henkilöiden tuomitsemisesta, että mainitut sanat eivät vaikuta vakuuttavasti.”⁹⁵

Vielä varhaisemmassa luonnoksessa juhlallinen puhuttelu tuotiin hyvin voimakkaasti esille: ”Monet harhaan johdetuista ovat jo näiden kuukausien aikana saaneet sanomattomasti kärsiä, ei ainoastaan vankeuden, vaan myös tunnon tuskien vuoksi. Nämä kärsimykset ovat varmaan katuvan mielen puhdistaneet ja raskasta rikosta sovittaneet. Ja se mikä vielä on sovittamatta, se tulee yhteiskunnan antaa anteeksi siinä varmassa toivossa, että nämä Suomen kansan jäsenet, saadessaan palata vapauteen ja työhön, voivat hyödyttää yhteiskuntaa ja isänmaata siinä meille kaikille yhteisessä, vaikeassa taistelussa Suomen kansan itsenäisen olemuksen puolesta, joka meillä nyt on edessämme.”⁹⁶ Näin juhlallinen johdanto esiintyi vain tässä luonnoksessa. Verrattuna lopulliseen tekstiin ja muihin vedoksiin lainauksessa korostuu tuomittujen puhuttelu. Olennaista on, kuinka heitä puhutellaan osana ”meitä”, samaa kansaa ja uskotaan heidän sopeutuvan osaksi yhteiskuntaa. Ehdotetuilla sanoilla halutaan kannustaa vapautuvia vankeja kansalaistottelevaisuuteen ja kitkeä mahdolliset kapina-ajatukset.

Toisaalta vedoskissa esitettiin myös ehtymisen kanssa vastakkaisia puhutteluita: ”Niiden henkilöiden teot, jotka ovat nousseet maan laillista yhteiskuntajärjestystä ja omaa isänmaataan vastaan aseelliseen kapinaan alkavat olla tutkitut ja tuomitut. Raskaat ovat ne rikokset, joista tuomio on langetettu, sillä tuskin voi suurempaa rikosta ajatella kuin yhdessä vieraan vihollisen kanssa asettuminen oman maan

⁹⁴ KA Oikeustoimituskunta 216/465 KD 1918.

⁹⁵ KA Oikeustoimituskunta 216/465 KD 1918.

⁹⁶ KA Oikeustoimituskunta 216/465 KD 1918.

valtiojärjestystä, oman maan itsenäisyyttä ja omia kansalaisia vastaan. Sentähden ovat tuomiotkin olleet raskaat”⁹⁷. Tällaisenaan lainaus ei päätynyt armahdustekstiin, vaan siitä riisuttiin pois jyrkän syyttävä puhuttelu. Silti myös lopullisessa armahdustekstissä korostettiin valkoisten moraalista voittoa painottamalla vastustajan rikollisuutta ja epäsuomalaisuutta. Kapinan tulkitsemista rikollisena toimintana haluttiin korostaa, ja tämän näkyy esimerkiksi siinä, että lopulliseen tekstiin ”vallitsevia oloja vastaan nostetun kapinan” muutettiin muotoon ”mielettömän aseellisen kapinan”.

Aiemmassa luonnoksessa ehdotettiin, ettei armahdusta uloteta niihin henkilöihin, jotka oli tuomittu vuoden 1889 rikoslain 34 luvun perusteella yleistä vaaraa tuottaviin rikoksiin. Näihin lukeutui muun muassa väärä vala, murha, varkaus, ryöstö ja kiristys.⁹⁸ Vaikka kyseinen kohta ei päätynyt lopulliseen armahdukseen, kertoo se siitä, kuinka muihin rangaistuksiin kuin valtio- ja maanpetokseen syyllistyneet nähtiin rikollisina – ei vain harhaanjohdettuina. Lokakuun armahdus ei koskenutkaan niitä neljän vuoden tuomion saaneita, jotka olivat tuomittu kymmenen kuluneen vuoden sisällä kuristushuoneeseen tai yli kuudeksi vuodeksi vankeuteen. Tästä voidaan päätellä, että sellaisia henkilöitä, joilla oli ”taipumusta” rikollisuuteen, ei haluttu armahduspäätöksellä vapauttaa. Heidän aiemmat tuomionsa kertoivat siitä, etteivät nämä yksilöt olleet harhaanjohdettuja vaan pikemminkin rikollisuuteen taipuvaisia.

Yksi tutkielmassa esitetyistä tutkimuskysymyksistä koskee toimijoita: kenen toimesta armahduspäätökset annettiin. Tarkastellun aineiston pohjalta voidaankin tehdä seuraavan laisia päätelmiä. Lopullisessa armahdustekstissä todetaan, että Suomen senaatti on tehnyt esityksen armahduksesta. Luultavimmin esitys on tullut oikeustoimituskunnasta, sillä sitä on valmisteltu siellä ja asiakirjoissa esiintyy oikeustoimituskunnan päällikön Onni Talaan nimi. Asiakirjoista ei kuitenkaan käy ilmi, mikä tämä ensimmäinen ehdotus on tai kuka sen on ensimmäisen kerran tehnyt. Hyvin useassa asiakirjassa on merkintä AP tai A. Pulkkinen, ja tällä tarkoitetaan oikeustoimituskunnan esittelijäsihteerin Albin Pulkista. Luultavimmin Pulkkinen on toiminut vedosten oikolukijana ja lisännyt sinne omia huomioitaan kielen sujuvuudesta. Kolmas henkilö, joka tulee esiin merkinnöistä, on valtionhoitaja Svinhufvud. Asiakirjoista voi todeta, ettei Svinhufvud ole toiminut ainoastaan kumileimasimena vaan hän on ollut osana päätösten laatimisesta. Ainoastaan kahden vedoksen kohdalla voidaan todeta niiden tekijä: koneella kirjoitetun vedoksen yläreunassa oleva merkintä OT viittaa Onni Talaan ehdotukseen ja käsin kirjoitetun vedoksen PES P. E. Svinhufvudiin. Sisällöltään nämä ehdotukset eivät juurikaan poikkea toisistaan tai muista esitetyistä vedoksista.

⁹⁷ KA Oikeustoimituskunta 216/465 KD 1918.

⁹⁸ KA Oikeustoimituskunta 216/465 KD 1918.

Yleishuomiona lokakuun armahduksesta voidaan asiakirjojen pohjalta todeta, että sitä valmisteltiin kiireellä. Useiden vedosten marginaaleissa on merkintä ”kiire” ja pyyntö joudutetusta työskentelystä. Päätökset haluttiin asettaa mahdollisimman pian ja myös armahdustekstissä todetaan, että se astuu voimaan heti, kun valtiorikosoikeuksien tuomiot ovat lainvoimaisia. Toisena huomiona voidaan todeta, että vedosten sisältö ei juurikaan muuttunut sen osalta, keitä armahduspäätöksellä aiottiin vapauttaa.

4.2 JOULUKUUN ARMAHDUS

Aapo Kähkösen ja Kauko Rumpusen mukaan Svinhufvud totesi 9. marraskuuta senaatin kokouksessa, että tulisi suorittaa: ”lisäärmahdus niin, että rangaistuksiin tuomittujen [tuomioita] alennetaan ja kuolemanrangaistukset muutetaan vapausrangaistuksiksi. Yhdistetään yleiseen armahdukseen kaikista poliittista rikoksista. Kattaisi kaikki ne sosialistit, jotka eivät vielä syytteessä, pois lukien johtajat ja ne jotka ovat varastaneet, ryöstäneet ja murhanneet. Myös valkoisten törkeät väärinkäytökset samanaikaisesti häivytetään pois.”⁹⁹ Lainauksen valossa armahdusta on valmisteltu miltei välittömästi lokakuun armahduksesta lähtien ja sen sisällön ydin on ollut jo tässä vaiheessa muotoutunut.

Joulukuun 7. päivä eli reilu viisi viikkoa ensimmäisestä armahduspäätöksestä annettiin toinen armahdusjulistus. Päätöksen mukaan enintään kuuden vuoden tuomion saaneet 6 519¹⁰⁰ vankia laskettiin, samoin edellytyksin ja rajoituksin kuin edellisessä armahduksessa, ehdonlaiseen vapauteen. Muihin tuomioihin määrättiin lievennyksiä: kuolemanrangaistus muutettiin elinkautiseksi kuritushuonerangaistukseksi, elinkautinen kuritushuonerangaistus kuritushuoneeksi kahdeksitoista vuodeksi ja yli kuuden vuoden tuomioita alennettiin kolmanneksella.¹⁰¹ Päätöksen viidennessä pykälässä ne ”henkilöt, jotka maan laillista järjestystä vastaan nostetun kapinan kukistamisen tarkoituksessa tahti estääseen kapinan levenemistä taikka palauttaakseen järjestystä ovat teoissaan menneet yli sen, mitä mainittujen tarkoitusten saavuttamiseksi olisi tarpeen, jätettäkööt niistä syytteeseen panematta ja rankaisematta.”¹⁰² Toisin kuin aiempi armahduspäätös, tämä kosketti sekä punaista että valkoista puolta – päästämällä punaisia ehdolliseen vapauteen ja antamalla valkoisille syytesuojan. Kuudennessa pykälässä armahdus ulotettiin vielä niihin, jotka ovat ”ennen maaliskuuta 1917 - - tehnyt joko

⁹⁹ Kähkönen, Rumpunen 2008, 290.

¹⁰⁰ Paavolainen 1971, 311.

¹⁰¹ KA Oikeustoimituskunnan arkisto, kirjeasiakirjat, 217/465 KD 1918.

¹⁰² KA Oikeustoimituskunta 217/465 KD 1918.

valtiorikoksen tahi muun rikoksen yksinomaan valtiollisista syistä”.¹⁰³ Vuoden 1918 loppuun mennessä lähes 75 prosenttia niistä vangeista, jotka olivat vankileireillä ennen lokakuun armahduspäätöstä, oli päässyt vapauteen¹⁰⁴.

Kun armahduspäätös esiteltiin valtioneuvoston yleisessä istunnossa 7. joulukuuta, olivat paikalla valtioneuvoston puheenjohtaja Svinhufvud, pääministeri Ingman sekä ministerit Söderholm, Castrén, Tulenheimo, Vuolle, Soininen, Vennola, Stjernvall ja Erkko. Esittelijäsihteeri Pulkkinen esitteli ehdotuksen korkeimman vallan haltijan päätökseksi lisähuojennuksista valtiorikosoikeuksien tuomitsemiin rangaistuksiin. Kun Svinhufvud oli erinäisillä muutoksilla vahvistanut ehdotuksen, valtioneuvosto päätti julkaista sen asetuskokoelmassa.¹⁰⁵ Istunnossa laadituista pöytäkirjamerkinnöistä ei tule ilmi, mitä nämä ”erinäiset muutokset” olivat tai mitä ne pitivät sisällään.

Varhaisempien vedosten edetessä kohti viimeisteltyä versiosta niistä hioutui pois karkeat ilmaisut, kuten ”ovat tehneet itsensä syypäiksi valtiopetokseen tahi maanpetokseen taikka rikokseen julkista viranomaista vastaan tahi yleistä vaaraa tuottavaan rikokseen, tahi sellaiseen rikokseen toisen vapautta vastaan.”¹⁰⁶ Lopullisen tekstin aloituksen sävy ei ollut näin syyllistävä punaisia kohtaan. Päinvastoin aloitus vetosi punavankeihin ja toi esiin integraatioprosessin merkityksen: ”Jotta vieläkin osa tuomittuja saisi tilaisuuden palata hyödylliseen ja rauhalliseen toimintaan yhteiskunnassa”. Armahdustekstissä esitetyt perustelut viittaavat turvallisuusnäkökulmaan, joka tuli esille vankien Saksaan lähettämisestä koskevassa keskustelussa. ”Koskei valtion turvallisuus enää vaadi kaikkien niiden rangaistamista, joilla ei ole ollut johtavaa asemaa kapinaliikkeessä”.¹⁰⁷ Vankeja voitiin jälleen vapauttaa, sillä heidän ei enää nähty muodostavan uhkaa vapaussodan tuomalle voitolle.

Joulukuun kolmannelta päivältä löytyy laskelmia vankien määristä. Niiden mukaan ”valtiorikosoikeus oli 2/12/1918 tuominnut elinkaudeksi 544, 12–15:ksi vuodeksi 759, 11 vuodeksi 27, 10 vuodeksi 1090, 9 vuodeksi 436, 8 vuodeksi 2253, 7 vuodeksi 687, 6 vuodeksi 3340 [tässä välissä viiva ja yhteenlaskun tulos 9136] 5 vuodeksi 3774, 4 vuodeksi 5981, 3 vuodeksi 6238”¹⁰⁸. Asiakirjan valossa voidaan päätellä, että oikeusministeriössä on tehty laskelmia vankimääristä. Kuten edellä on

¹⁰³ Asetuskokoelma No 165 1918: Korkeimman vallan haltijan päätös valtiorikoksiin syyllistyneiden henkilöiden armahdamisesta, annettu Helsingissä 7.12.1918.

¹⁰⁴ Paavolainen 1971, 311.

¹⁰⁵ KA Talousosaston registraattorinkonttorin arkisto. Talousosaston yhteisistuntopöytäkirjat XII.

¹⁰⁶ KA Oikeustoimituskunta 217/465 KD 1918.

¹⁰⁷ Asetuskokoelma No 165 1918: Korkeimman vallan haltijan päätös valtiorikoksiin syyllistyneiden henkilöiden armahdamisesta, annettu Helsingissä 7.12.1918.

¹⁰⁸ KA Oikeustoimituskunta 217/465 KD 1918.

mainittu, joulukuussa annettu armahduspäätös koski enintään kuuden vuoden tuomioita, mutta laskujen kohdalla yhteenlaskuun (jäljelle jäävät vangit) on otettu mukaan myös kuuden vuoden tuomion saaneet. Yleisesti kansion asiakirjoissa osassa numero viisi on vedetty yli ja korjattu kuudella, kun taas toisissa tilanne on päinvastainen. Joulukuun armahduspäätösten kohdalla on tehty selvää pohdintaa siitä, keihin päätös tulisi ulottaa – vain viiden vuoden tuomion saaneisiin vai myös kuuden vuoden. Asiakirjoissa tätä pohdintaa ei perustella millään tavalla, mutta tehdyt laskelmat antavat osviittaa siitä, että vankien lukumäärä määritteli päätöstä enemmän kuin ne teot, joihin vankien nähtiin syyllistyneen.

Etenkin jälkikäteen hyvin kiisteltä armahduspäätöksen viidettä kohtaa muokattiin asiakirjojen valossa kahdella tavalla. Varhaisimpien vedosten jälkeen viidenteen kohtaan tehtiin lisäys: ”vaikka he ovat tehneet väkivaltaa enemmän kuin mainittujen tarkoitusten saavuttamiseksi olisi ollut tarpeen”¹⁰⁹. Lisäys tuo esille sen, että myös valkoinen puoli tiedosti oman terrorin ankaruuden ja ettei se ollut aina perusteltua. Lisäys oli pitkään vedoksissa mukana, mutta se kuitenkin poistettiin ennen lopullisen tekstin valmistumista. Toinen lisäys puolestaan korosti, että syytesuoja koskee myös niitä, jotka ovat ”toimineet heti sen jälkeen [kapinan kukistamisen]”. Näin ollen armahdusjulistuksen alle kuuluviksi voitiin helpommin kytkeä sodankäynnistä irralliset väkivallanteot. Kumpikaan lisäyksistä ei sanatarvasti jäänyt lopulliseen tekstiin, mutta niiden sisältö jäi. Armahduspäätöksen viides pykälä asetti päätepuheen sisällissodan epäselvälle oikeudenkäytölle. Vaikka senaatti ei sodan aikana missään vaiheessa hyväksynyt sotatila-asetusta, syytesuojan muodossa annettiin myönnytys valkoisen sodanjohdon näkemyksille ja harjoittamalle toiminnalle.

Oikeusministeriöstä lähetettiin kirje 3. joulukuuta korkeimpaan oikeuteen ja pyydettiin konsultaatiota valmistellusta päätöksestä. Vastaus korkeimmasta oikeudesta saapui kaksi päivää myöhemmin, 5. joulukuuta. Vastauskirjeessä nostettiin esiin ainoastaan kuudes pykälä, joka oli herättänyt korkeimmassa oikeudessa eriäviä mielipiteitä. Kuudennen pykälän mukaan myös aiemmat valtiolliset rikolliset armahdetaan: ”Jos joku ennen maaliskuuta 1917 on tehnyt joko valtiorikoksen tahi muun rikoksen yksinomaan valtiollisista syistä, olkoon syyte sellaisesta rikoksesta sekä siitä tuomittu rangaistus rauennut”. Oikeusneuvos Mölsé katsoi, että kyseinen pykälä tulisi poistaa kokonaan ehdotuksesta. Oikeusneuvos Granfletin mielestä armahdus tuli rajoittaa koskemaan ainoastaan virka- ja palvelusmiehiä. Oikeusneuvos Blåfield näki, että kohta tuli hyväksyä sellaisenaan. Mölsén sekä Blåfieldin ehdotukset saivat taakseen kaksi ääntä. Äänestyksen mentyä tasan tilanne ratkesi, kun korkeimman

¹⁰⁹ KA Oikeustoimituskunta 217/465 KD 1918.

oikeuden presidentti Nybergh hyväksyi esitetyn kohdan sellaisenaan. Kirjeessä todettiin, että muihin kohtiin korkeimmalla oikeudella ei ole muistuttamista.¹¹⁰

Kuudennen pykälän myötä muun muassa Lennart Hohenthal armahdettiin. Helmikuussa 1905 Aktiivisen vastustuspuolueen taistelujärjestön jäsen Hohenthal murhasi prokuraattori Eliel Soisalon-Soisalin. Bobrikovin murhan jälkeen aktivistit olivat miettineet uusia kohteita, ja Soisalon-Soisalin oli valikoitunut kohteeksi, sillä häntä pidettiin venäläisen sortovallan edustajana. Svinhufvudista tuli Hohenthalin puolustusasianajaja. Puolustuspuheessa hän korosti, ettei teko ollut ensi sijassa murha vaan vastalause sitä hallitussuuntaa vastaan, jota maassa oli noudatettu vuodesta 1889 lähtien: ”yksityisten teot, jotka ovat kohdistuneet turmiota tuottavaa järjestelmää vastaan, on käytetty kansan oikeuden puolustamiseksi, sen elämänehtojen suojelemiseksi”. Heinäkuussa 1905 Hohenthal tuomittiin elinkautiseen kuristushuoneeseen sekä kansalaisluottamuksen menettämiseen, mikä oli murhasta määrätty lievempi rangaistus.¹¹¹

Varhaisessa vedoksessa esiintyi vielä neljäs armahdettujen ryhmä: ”vuoden 1907 lopussa sattuneeseen suurlakkoon osaa ottaneisiin henkilöihin on soveltuvissa kohdin voimassa, mitä edellä 5 kohdassa on sanottu”. Alle kuuden vuoden tuomiot, joita ei ole vielä pantu syytteeseen kyseisistä rikoksista, raukeaisivat näin. Joulukuun armahduksen kohdalla voidaankin pohtia, haluttiinko siitä luoda lopullinen päätepiste Venäjää kohtaan käydylle vapaustaistelulle. Kenties kaikki ne, jotka olivat syyllistyneet rikoksiin ottaessaan osaa vapaustaisteluun Venäjän ikeen alta, haluttiin saattaa yleisen armahdusjulistuksen alle. Näin ollen menneisyyden kirjat voitaisiin sulkea ja itsenäisen Suomen historia voitaisiin aloittaa puhtaalta pöydältä.

Yhteenvedona joulukuun armahduksesta voidaan todeta, että vedosten väleillä käytiin laajaa pohdintaa siitä, keihin ja kuinka laajasti tuleva armahduspäätös ulotetaan. Pohdintaa käytiin myös siitä, lasketaanko jäljelle jäävien tuomioita puolella vai kolmanneksella. Vaihtoehdoista päädyttiin jälkimmäiseen. Joulukuun armahduksia koskevien asiakirjojen kohdalla on hyvin niukasti merkintöjä toimijoista. Hallituksen vaihdoksen myötä marraskuun 27. päivä oikeusministeriksi valittiin Karl Söderholm, jonka osuutta armahdusten taustalla Jyränki korostaa. Todennäköisesti armahduksen valmistelu oli kuitenkin aloitettu jo Talaan kaudella. Merkintöjä Söderholmista tai Talaasta asiakirjoista ei löydy. Esittelijäsihteeri Pulkkisen nimimerkit puolestaan löytyvät usein ja myös Svinhufvud on lisännyt joidenkin vedosten marginaaleihin näkemyksiään sanavalinnoista.

¹¹⁰ KA Oikeustoimituskunta 217/465 KD 1918.

¹¹¹ Häikiö 2017, 61–68.

* * *

Viidennen pykälän ydinajatuksen mukaan valkoisilla oli ollut toimissaan hyvä tarkoitus, kapinan kukistaminen, mutta sen puitteissa tehdyt toimet olivat paikoin saattaneet olla liioiteltuja. Pykälässä onkin pohjimmiltaan kysymys näiden ylilyöntien syyttämättä ja rankaisematta jättämisestä. Suhteessa armahdusten saamaan niukkaan huomioon tutkimuskirjallisuudessa joulukuun päätöksen viidennestä pykälästä on kirjoitettu paljon. Etenkin Jyränki ja Aapo Roselius ovat pureutuneet teoksisaan pykälän taustasyihin. Jyrängin mukaan taustalla piili ajatus, jonka mukaan punaisia koskevat joukkoarmahdukset päästäisivät valloilleen valkoisen terrorin julkisen arvostelun. Nämä reaktiot oli padottava ja siihen ilmeisesti ajateltiin päästävän valkoisten toimijoiden joukkoarmahduksella.¹¹² Myös Roselius kytkee viidennen pykälän oman selustan suojaamiseen. Heti sodan jälkeen viranomaisten oli mahdollista mitätöidä valkoisiin kohdistuneet syytökset ilman oikeudellista käsittelyä. Uusien vaalien ja vasemmiston poliittisen aktivoituminen myötä tämä ei ollut enää mahdollista ilman juridisia välineitä. Juridiset vaateet täytettiin korkeimman vallan haltijan armahduspäätökseen kirjautulla syytesuojalla.¹¹³

Roselius tarjoaa myös toisenlaisen näkökulman joulukuun armahduspäätöksen viidenteen pykälään. Hänen mukaansa syksyn 1918 aikana ilmennyt tarve suojata valkoiseen terroriin syyllistyneet lakiteitse ei johtunut yksin syytettyjen turvaamisesta vaan viranomaisten toiminnan helpottamisesta. Potentiaalisia kanteluiden tekijöitä oli tuhansia, ja kanteluiden tutkiminen olisi täyttänyt oikeuskanslerin ja nimismiesten työpöydät. Jossain määrin, vaikkakin hyvin niukasti, annettu armahdus jätti tilaa surmatöitä koskeville kanteluille¹¹⁴. Kaiken kaikkiaan valkoisesta terrorista tehtiin 115 kantelua. Joidenkin kanteluiden kohdalla tehtiin myös tarkempia selvityksiä, mutta yhtään tuomiota ei annettu. Viidenteen pykälään vedoten oikeuskansleri hylkäsi kymmenittäin hänelle esitettyjä kanteluita.¹¹⁵

Punaisten ja valkoisten armahtaminen samalla julistuksella edesauttoi Roseliuksen mukaan syytesuojan hyväksymistä ja puolestaan hankaloitti sitä vastaan tehtyjä hyökkäyksiä. Tehtyä päätöstä kritisoi Uudessa Sosialidemokraatissa, jossa sen katsottiin asettavan väkivaltaan syyllistyneet eriarvoiseen asemaan. Oikeiston näkökulmaa edustanut Hufvudstadsbladet piti armahduspäätöstä oikeana ja

¹¹² Jyränki 2014, 206–208.

¹¹³ Roselius, Aapo (2007) *Teloittajien jäljillä: Valkoisten väkivalta Suomen sisällissodassa*. Tammi, Helsinki, 36–37.

¹¹⁴ Jyränki 2014, 209.

¹¹⁵ Roselius, 2007, 42–43.

toivoi, että sen myötä päättyisi vasemmiston agitaatiokampanja. Suojeluskuntalaisten lehti puolestaan pyrki syksyllä 1918 seisomaan tiukasti oikeusperiaatteiden takana ja vaati suojeluskuntien esikuntia kautta maan reagoimaan väkivaltaisuuksiin.¹¹⁶

4.3 MYÖHEMMÄT ARMAHDUKSET

Eduskuntaan palattuaan sosiaalidemokraatit pitivät armahduskysymystä jatkuvasti esillä. Pitämällä teemaa esillä vasemmisto halusi haastaa porvarillisten puolueiden näkemyksen, jonka mukaan kysymys ei ollut enää päivänpolttava. Sosiaalidemokraatit yrittivät vuonna 1919 vakuuttaa maltillisen oikeiston siitä, että armahdukset olivat välttämättömiä kansakunnan yhtenäistämiseksi. Ilman armahduksia eduskunta ei voisi työskennellä rauhassa ja tehokkaasti vaan katkeruus voimistuisi työväestön keskuudessa. Sosiaalidemokraattien mukaan armahduksen myötä Suomi saisi myös ulkovaltojen tunnustuksen.¹¹⁷ Vuonna 1921 rikosoikeuden professori Allan Serlachius kritisoi vahvasti sitä, että armahduskysymyksestä oli tullut puolueiden välisen kaupankäynnin kohde. Hänen tulkintansa mukaan eduskunnan vasemmistoenemmistön tuolloin myöntämät armahdukset saivat oikeistohallituksen aikana langetettujen tuomioiden korjaamisen luonteen.¹¹⁸

Joulukuun armahdusjulistuksen jälkeen ehdotonta vapausrangaistustuomiota jäivät suorittamaan yli kuuden vuoden tuomion saaneet. Käytännössä he olivat toimineet kapinaliikkeessä johtoasemassa tai syyllistyneet raskaisiin siviilirikoksiin. Kolmas ja viimeinen valtionhoitajien toimesta annettu armahduspäätös annettiin 19. kesäkuuta 1920. Mannerheimin allekirjoittaman päätöksen perusteella ehdolliseen vapauteen pääsivät 12 kansanedustajaa sekä 2 071 muuta vankia. Heinäkuun 19. päivä vuonna 1919 voimaan astuneessa hallitusmuodon 29 §:ssä määriteltiin, että yleinen armahdus voidaan myöntää vain erityisellä lailla. Ensimmäinen eduskunnan säätämä armahduslaki annettiin tammikuun 30. päivä 1920, vaikkakin siitä oli jätetty eduskuntaehdotus jo 21. heinäkuuta 1919. Uuden lain nojalla ehdonalaiseen vapauteen pääsivät kaksi kolmasosaa jäljellä olevista 3 963:sta valtiorikosvangista. Lain myötä armahdus ulotettiin ensikertaa myös kansalaisluottamuksen menettäneisiin, ja noin 40 000 henkeä sai ehdollisesti kansalaisluottamuksensa takaisin. Tarton rauhansopimuksen nojalla tuli suorittaa noin 200:n Venäjälle paenneen armahdukset. Tämän jälkeen uusia armahduksia annettiin

¹¹⁶ Roselius, 2007, 42-43.

¹¹⁷ Saarela, Tauno (2018) ”Muistella vai ei: Suomen työväenliike ja sisällissodan muisto sotien välisenä aikana”. Teoksessa Tepora, Tuomas – Roselius Aapo (toim.) *Rikki revitty maa: Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö*. s. 281–303. Gaudeamus, Helsinki, 286-287.

¹¹⁸ Serlachius, Allan (1921) ”Kapinavankien armahdus”. Teoksessa Serlachius, Allan – Kaila Kustavi (toim.) *Lakimies. Suomalaisen lakimiesten yhdistyksen aikakauskirja*. s.124–129. WSOY, Porvoo, 124-125.

muutaman vuoden välein: 21.5.1921, 7.12.1923, 23.10.1925 sekä vielä 18.5.1927. Viimeisen armahduksen myötä armahdettiin jäljellä olevat 48 valtiorikosvankia.¹¹⁹

Eduskunnan säätämien lakien ja tutkielman keskiössä olleiden vuoden 1918 armahdusten kieliasujen ero on huomattava. Eduskunnan säätämät lait ovat kieliasultaan neutraaleja: niissä ei käytetä proosalista kieltä, vedota tunteisiin tai puhutella päätösten kohteena olevia. Edellä mainitut retoriset keinot olivat puolestaan vahvasti läsnä kaikissa kolmessa valtioneuvoston antamissa päätöksissä. Esimerkiksi 30. tammikuuta 1920 annetun lain ensimmäisessä pykälässä ei viitata sisällissotaan millään suoralla termillä. Siinä puhutaan valtiorikosoikeuksien tuomitsemista henkilöistä, kun aiemmissä sekä myöhemmissä päätöksissä käytetään kapina-termiä. Keskeisin syy tähän on Suomen sisäpoliittisen tilanteen muutos. Vaalien myötä sosiaalidemokraatit pääsivät jälleen mukaan valtiopäivätyöhön. Tämän lisäksi Edistyspuolueen ja Maalaisliiton muodostama vähemmistöhallitus pyrki aktiivisesti eheyttämään sisällissodan runtelemaa Suomea. Vuoden 1921 armahduksia koskevassa hallituksen esityksessä viittaankin suoraan maan integraatioprosessiin: ”Kun kansamme sisäisen eheytyksen kannalta on tärkeätä, että kapinan tuottama katkeruus ja vastakohdat saadaan tasoittumaan, katsoo hallitus, että armahdusta on jälleen laajennettava. Tämä on sitä enemmän mahdollista, kun olot maassa ovat rauhoittuneet ja yhä enemmän vakiintuneet.”¹²⁰

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämä tutkielma lähti liikkeelle kiinnostuksesta sisällissodan jälkiselvittelyihin. Vähäistä tutkimuksellista huomiota saaneet armahdukset vaikuttivat hedelmälliseltä kohteelta, sillä työn kautta olisi mahdollista tuottaa uutta tietoa. Armahduspäätöksiä tehtiin liki kymmenen vuoden ajan, ja tutkielman laajuuden puitteissa päätin rajata tarkastelun kahteen ensimmäiseen päätökseen. Tutkielma on siis keskittynyt rekonstruoimaan punavankeihin kohdistuneita vuonna 1918 annettuja armahduspäätöksiä. Tutkimusprosessi muodostui pitkälti armahduspäätösten taustalla olevien kausaalisuhteiden jäljittämistä. Jäljittämistyön kannalta keskeistä olikin etsiä prosessin jälkeensä jättämiä asiakirjoja. Käytännössä jäljitystyö tapahtui arkistovierailuiden sekä tutkimuskirjallisuuden läpikäynnin kautta. Koronaviruksen aiheuttama poikkeustila asetti kuitenkin rajoitteen lopulliselle primääri- ja sekundääriaineiston keruulle. Tutkielmassa esiintyneiden toimijoiden henkilöarkistot voisivat esimerkiksi tarjota uusia tutkielmassa esiintymättömiä aikalaisdokumentteja.

¹¹⁹ Paavolainen 1971, 311-313.

¹²⁰ KA Oikeusministeriön arkisto, Hc:7.5 1921 vuoden valtiopäivät N:o 13. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi vuoden 1918 kapinaan osaaottaneiden henkilöiden armahtamisesta.

Sodan aikaiseen oikeudenkäyttöön perehtyminen on ollut välttämätöntä armahduspäätösten tarkastelun kannalta, sillä se loi pohjan vankien rankaisutoimille. Kun sisällissota syttyi tammikuun lopulla 1918, Suomen lainsäädäntö ei sisältänyt normistoa, jota olisi voitu soveltaa kapinallisiin siviileihin. Normaaliaikojen rikosoikeudelliset säännökset olivat riittämättömiä vastaamaan tilanteen haasteisiin. Puuttuva normisto synnytti merkittävän lainsäädännöllisen tyhjiön, jota Vaasan senaatti ja valkoisen armeijan johto tulkitsivat eri tavoin. Armeijan tulkinnan mukaan Suomessa voitiin soveltaa venäläistä sotatilalainsäädäntöä ja kenttöoikeuksien kautta voitaisiin tuomita myös kapinallisia siviilejä. Senaatti ei puolestaan voinut hyväksyä edellä mainittua menettelyä ja vaati erillistuomioistuimen perustamista. Loppujen lopuksi sekä armeijan että senaatin näkemykset toteutuivat, ensin armeijan pysyttämien kenttöoikeuksien ja myöhemmin senaatin asettamien valtiorikosoikeuksien myötä.

Tutkielmassa käytettyjen aineiston pohjalta absoluuttista alkuhetkeä armahduspäätöksille ei ole ollut mahdollista jäljittää. Armahduspäätöksistä käytiin julkista keskustelua niin eduskunnassa kuin myös pohjoismaisessa sanomalehdistössä. Erityisesti vankileirien ala-arvoiset olosuhteet ja korkea kuolleisuus oli kritiikin kohteena. Tämä osoittaa, ettei lokakuun lopussa annettu ensimmäinen armahduspäätös ollut missään nimessä uusi ajatus. Ajatuksia kapinaan osallistuneiden suurten joukkojen vapauttamisesta esitettiin jo sodan aikana. Sodan lopputulema, valkoisten kiistaton voitto, teki hallitsemisen mahdolliseksi ilman kompromisseja. Senaatti oli esittänyt jo sodan aikana kantansa erillistuomioistuimien perustamisesta. Lopullisten armahduspäätösten voimaansaattamista hidastikin senaatin näkemys, jonka mukaan punakaartilaiset tuli asettaa lainvoimaisen oikeuden eteen ja vasta tämän jälkeen voitaisiin suorittaa armahduksia. Oli mahdotonta asettaa yli 80 000:een kasvanut vankimäärä joutuisasti oikeuden eteen, ja valtiorikosoikeuksien työ käynnistyikin vasta heinä-elokuussa.

Tarkastelemisani asiakirjoissa ei ollut suoria mainintoja armahduspäätökseen johtaneista syistä. Historiallisen viitekehyksen kautta voidaan kuitenkin todeta, että päätösten taustalla olivat niin kotimaiset kuin ulkomaiset tekijät. Syksyn aikana Suomen sisäiset olot rauhoittuivat, mutta myös kansainvälinen poliittinen tilanne muuttui ratkaisevasti. Keskeisiä tekijöitä olivat yhä jatkuva elintarvikepula, ulkomaisessa lehdistössä esiintyvä kritiikki Suomea kohtaan sekä tasavaltalainen hallitusmuoto. Näiden tekijöiden summa myötävaikutti sekä osaltaan myös vauhditti armahdusprosessien toteutumista.

Edellä kuvattu kokonaisuus on se kausaaliketju, jonka tulkitsen johtaneen prosessin lopputulokseen eli lokakuussa ja joulukuussa annettuihin armahduspäätöksiin. Keskeisten toimijoiden osalta voidaan

todeta, että senaatti ja etenkin oikeustoimituskunta olivat päätösten valmisteluista ja voimaansaattamisesta vastanneita elimiä. Olemassa olevan aineiston pohjalta on kuitenkin mahdotonta eritellä yksittäisten toimijoiden roolia. Tutkielma vastasi kaikkiin esitettyihin tutkimuskysymyksiin, vaikkakin vastaukset jäivät osaltaan allekirjoittaneen mielestä vaillinaiseksi. Asiakirjat eivät tarjonneet armahdusten taustalle detaljitietoa yksittäisistä toimijoista tai siitä, missä määrin päätöksistä käytiin pohdintaa. Aikalaisdokumenttien niukkuus oli yllättävää, sillä täysin tutkimuskysymystä palvelevaa aineistoa ei löytynyt. Syksyllä 1918 poliittisessa päätöksenteossa oli tavattoman paljon muitakin kysymyksiä, kuten hallitusmuoto ja torpparilaki, ja mahdollisesti armahduskysymys on osaltaan jäänytkin näiden varjoon.

Armahdukset ovat eittämättä osa anteeksiantamista ja anteeksisaamista, mutta mitä vuoden 1918 armahduspäätökset kertovat anteeksiantamisen politiikasta ja menneisyydenhallinnasta? Vapaussotatulkinnan ehdottomuus peitti pitkälti alleen anteeksiannon kysymyksen. Lopullisissa armahdusteksteissä ei pahoiteltu omien toimien ankaruutta – vaikkakin vedoksissa niiden esiin tuomista pohdittiin. Hallitus ei esittänyt virallista tai epävirallista anteeksipyyntöä, jossa olisi tunnustettu valkoisten tekemät väkivallanteot. Päinvastoin lopullisesta armahdustekstistä voidaan havaita anteeksiantamisen elementtejä: vallankumoukseen osallistuneille rivikaartilaisille oltiin valmiita antamaan anteeksi ja heidät oltiin valmiita integroimaan osaksi yhteiskuntaa. Tehokkaan menneisyydenhallinnan sijaan sisällissodan jälkiselvittelyt toteuttivat unohtamisen politiikkaa. Omalta osaltaan joulukuun päätöksen viides pykälä mahdollistikin valkoisten tekojen lakaisemisen maton alle. Tästä huolimatta armahduspäätökset voidaan ymmärtää epätäydellisinä anteeksipyyntöinä, joissa pienemmillä eleillä pyrittiin eheyttämään sodan runtelemaa yhteiskuntaa.

LÄHTEET

Painamattomat alkuperäislähteet

Kansallisarkisto (KA) Helsinki

Oikeustoimituskunnan arkisto

Kirjeasiakirjat (1918–1918)

Senaatin talousosaston pöytäkirjat oikeustoimituskunnan esittelystä (1918–1918)

Oikeusministeriön arkisto

Valtiorikosoikeuksia ja armahdusasioita koskevia lakeja ja asetuksia sekä hallituksen esityksiä.

Painetut alkuperäislähteet

Asetuskokoelma 1918

Helsingin Sanomat (HS) 1918

Saarijärven Paavo 1918

Serlachius, Allan (1921) ”Kapinavankien armahdus”. Teoksessa Serlachius, Allan – Kaila Kustavi (toim.) *Lakimies. Suomalaisen lakimiesten yhdistyksen aikakauskirja*. s.124 WSOY, Porvoo.

Suomen Sosialidemokraatti (SSd) 1918

Kirjallisuus

Hentilä, Seppo (2009) ”Itsenäistymisestä jatkosodan loppumiseen”. Teoksessa Jussila, Osmo – Hentilä, Seppo – Neva-kivi, Jukka (toim.) *Suomen poliittinen historia 1809-2009*. 6. uud. p. WSOY, Helsinki.

Häikiö, Martti (2017) *Suomen leijona: Svinhufvud itsenäisyysmiehenä*. Doceno, Jyväskylä.

Juva, Einar. W. (1961) *P. E. Svinhufvud II 1917–1944*. WSOY, Porvoo, Helsinki.

Jyränki, Antero (2014) *Kansa kahtia, henki halpaa. Oikeus sisällissodan Suomessa?* Art House, Helsinki.

Kekkonen, Jukka (1991) *Laillisuuden Haaksirikko. Rikosoikeudenkäyttö Suomessa vuonna 1918*. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki.

Kekkonen, Jukka (2016) *Kun aseet puhuvat: Poliittinen väkivalta Espanjan ja Suomen sisällissodissa*. Art House, Helsinki.

Kähkönen, Aapo – Kauko I. Rumpunen (2008) *Itsenäisyyden muotoilijat: porvarillisten puolueiden valtuuskunta 1917-1919*. Edita, Helsinki.

Mahoney, James (2015) Process Tracing and Historical Explanation, *Security Studies*, 24:2, s. 200-218, DOI: 10.1080/09636412.2015.1036610.

Mäkelä, Pentti. (2007) *Vuosien 1917–19 kulkutaudit, espanjantauti ja vankileirikatastrofi – Historiallisepidemiologinen näkökulma Suomen väestön korkeaan tautikolleisuuteen*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 16/2007.

Paavolainen, Jaakko (1971) *Vankileirit Suomessa 1918*. Tammi, Helsinki.

Roselius, Aapo (2007) *Teloittajien jäljillä: Valkoisten väkivalta Suomen sisällissodassa*. Tammi, Helsinki.

Saarela, Tauno (2018) ”Muistella vai ei: Suomen työväenliike ja sisällissodan muisto sotien välisenä aikana”. Teoksessa Tepora, Tuomas – Roselius Aapo (toim.) *Rikki revitty maa: Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö*. s. 281–303. Gaudeamus, Helsinki.

Tikka, Marko (2006) *Terrorin aika. Suomen levottomat vuodet 1917–1921*. Gummerus, Helsinki.

Tikka, Marko (2018) *Kenttäoikeudet: Välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918*. 2. uud. p. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. (Tikka 2018a)

Tikka Marko (2018) ”Suomen sisällissodan tapahtumat”. Teoksessa Tepora, Tuomas – Roselius Aapo (toim.) *Rikki revitty maa: Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö*. s. 82–110. Gaudeamus, Helsinki. (Tikka 2018b)

Vuolanto, Ville (2007) ”Tutkimusprosessi, metodit ja historiantutkimuksen ominaislaatu”. *Historiallinen aikakauskirja* 105 (2007):3.

Verkojulkaisut:

Suomen sotasurmat 1914-1922, <<http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmaetusivu/stat2>> [vierailtu 8.4.2020]